

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

А. В. ЩЕРБИНА, Є. С. НАЗИМКО, А. М. ЗАХАРЧЕНКО

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА
НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ
В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ
СИСТЕМ В ОРГАНАХ
ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ
ПРАВОСУДДЯ**

МОНОГРАФІЯ

2022

УДК 343.3/.7

Щ64

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол від 29 червня 2022 р. № 15)*

Рецензенти:

Бабенко Андрій Миколайович – директор Навчально-наукового інституту права та кібербезпеки Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Вознюк Андрій Андрійович – завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Щербіна А. В., Назимко Є. С., Захарченко А. М.

Щ64

Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя : монографія. – Київ : ВД «Дакор», 2022. – 148 с.

ISBN 978-617-8066-27-7

У монографії представлено дослідження питань кримінально-правової характеристики незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Зокрема, проаналізовано питання соціальної обумовленості криміналізації зазначеного діяння. Охарактеризовано становлення і розвиток законодавства щодо кримінально-правової охорони функціонування автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Проаналізовано та доопрацьовано наукові положення стосовно об'єктивних та суб'єктивних ознак вищезазваного кримінального правопорушення. Досліджено проблемні аспекти пеналізації цього протиправного діяння. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано пропозиції щодо внесення до Кримінального кодексу України відповідних змін.

Монографія може бути корисною для науковців, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю, працівників правоохоронних органів, та всіх, хто цікавиться питаннями кримінального права.

УДК 343.3/.7

ISBN 978-617-8066-27-7

© ДонДУВС, 2022
© Щербіна А. В., Назимко Є. С.,
Захарченко А. М., 2022
© ТОВ «ВД «Дакор», 2022

З М І С Т

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ВТРУЧАННЮ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ	8
1.1. Соціальна обумовленість криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя	8
1.2. Становлення і розвиток законодавства щодо кримінально-правової охорони функціонування автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя	42
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ	66
2.1. Об'єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя	66
2.2. Суб'єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя	101

РОЗДІЛ 3. ПЕНАЛІЗАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ	126
ВИСНОВКИ	142

ВСТУП

З часу прийняття у 2001 році Кримінального кодексу України (далі – КК України) виникла низка нових форм кримінально протиправної діяльності, що обумовило необхідність перегляду Особливої частини кримінального законодавства та внесення до нього відповідних новел. Однією з таких новел стала стаття 376-1, в якій спочатку було встановлено кримінальну відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, а згодом – за незаконне втручання в роботу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах¹. Запровадження такої новели спричинено потребою кримінально-правової охорони нормального функціонування зазначених систем, від чого значною мірою залежить доступність правосуддя та ефективність його здійснення.

Відповідно до державної звітності, оприлюдненої на сайті Офісу Генерального прокурора, щодо вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376-1 КК України, у 2018

¹ Кримінальний кодекс України. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

році обліковано 83 таких правопорушення, у 2019 році – 34, у 2020 – 30, у 2021 – 32, у січні-квітні 2022 – 13¹. Наведена статистика свідчить, що зазначена стаття КК України є «працюючою», і її наявність дозволяє певною мірою протидіяти протиправному втручанням в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя.

Разом з тим детальний аналіз змісту ст. 376-1 КК України дає підстави стверджувати, що наявні в ній формулювання не позбавлені низки недоліків. Це створює передумови для неоднозначного тлумачення цієї статті, і відповідно – виникнення ускладнень під час кваліфікації забороненого нею діяння.

Питання кримінальної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, раніше розглядалися у наукових працях Г. Є. Бершова, М. В. Карчевського, Р. І. Кирилюка, В. А. Козака, В. І. Осадчого, О. Федорчук, М. І. Хавронюка та інших представників науки кримінального права. При цьому низка аспектів щодо диспозиції та санкції зазначеної статті кримінального закону є предметом наукової дискусії. Наразі щодо деяких положень цієї статті вченими висловлено суперечливі точки зору. Окремі науковці взагалі ставлять під сумнів доцільність існування в КК України такої норми.

Викладене вище свідчить про актуальність зазначених питань та потребу додаткового теоретичного опрацювання кримінально-правової характеристики правопорушення,

¹ Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2018 – 2022 роки. *Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

передбаченого ст. 376-1 КК України, з метою з'ясування соціальної обумовленості криміналізації цього протиправного діяння, його об'єктивних та суб'єктивних ознак, а також формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинної редакції ст. 376-1 КК України.

Методологічне підґрунтям цього дослідження становлять діалектичний, історико-правовий, системно-структурний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий та інші методи наукового пізнання.

Емпіричну базу дослідження становлять державна статистична звітність щодо обліку кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376-1 КК України, та матеріали аналізу судової практики.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ВТРУЧАННЮ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

1.1. Соціальна обумовленість криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя

В сучасних соціально-економічних умовах органам державної влади не завжди вдається оперативно реагувати на нові тенденції, зміни суспільного менталітету та стрімкий розвиток технологічного прогресу. Як наслідок, низка фактичних кримінальних правопорушень іноді залишається поза увагою у юридичній площині, і кримінально-правова заборона такого роду суспільно небезпечних діянь встановлюється через деякий (часто – тривалий) часовий проміжок. Тому одним із завдань науки кримінального права є вивчення соціальної

обумовленості криміналізації кожного окремого протиправного діяння. Це стосується й кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України – «Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя». Положення щодо кримінальної відповідальності за вчинення такого правопорушення внесено до КК України порівняно нещодавно. Враховуючи вищевказане, в рамках опрацювання кримінально-правової характеристики зазначеного протиправного діяння доцільно, насамперед, розглянути питання щодо соціальної обумовленості його криміналізації, розпочавши дослідження із з'ясування сутності та призначення автоматизованих систем, що функціонують в органах та установах системи правосуддя.

В контексті заборони незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя у чинній редакції статті 376-1 КК України йдеться, насамперед, про заборону втручання в роботу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Визначення поняття такої системи наразі закріплено у Положенні про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженому Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15-21. А саме, обумовлено, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) – сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та

участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС. Власником програмного забезпечення ЄСІТС є держава в особі Державної судової адміністрації України¹. Поряд із цим у Концепції побудови єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи наголошено, що ЄСІТС має стати інструментом підвищення ефективності діяльності, який забезпечуватиме функціонування органів судової влади в режимі реального часу і робитиме звернення до них максимально простим і доступним для громадян, юридичних осіб, інших установ та організацій².

На момент прийняття рішення про запровадження в судах автоматизованої системи документообігу таке рішення було обумовлено, насамперед, прагнення зменшити вплив «людського чинника» під час розподілу справ між суддями. Так, протягом тривалого часу значним корупційним ризиком в судах була дискреція голів судів по розподілу справ між суддями. Обмежити її через встановлення певних критеріїв розподілу було досить важко. Тому законодавець вирішив

¹ Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15-21. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

² Про затвердження Концепції Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Наказ Державної судової адміністрації України від 13 квітня 2018 р. № 168. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-18#Text>

максимально усунути людей від процесу прийняття рішень у цій сфері й автоматизувати його. Якщо раніше (до введення автоматизованої системи) справи в ручному режимі між суддями розподіляли голови судів, то з того часу система автоматично визначала суддю за принципом випадковості (з урахуванням його/її завантаженості, спеціалізації)¹. Як відзначає Л. М. Москвич, стосовно організаційно-правових засад попередження корупції при організаційному забезпеченні судової діяльності слід особливо відзначити введення в судах системи автоматизованого розподілу справ між суддями, що здійснюється на випадковій основі під час реєстрації в суді кримінальних справ, позовних заяв, заяв, клопотань, скарг, інших документів, які можуть бути предметом судового розгляду. При визначенні персонального складу суду для розгляду конкретної справи за допомогою такої системи враховується черговість, ступінь завантаженості, спеціалізація кожного судді й вимоги процесуального закону щодо складу суду. Проте, як свідчить практика, використання автоматизованого розподілу справ між суддями не стало панацеєю від корупційних ризиків, зокрема, має місце несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи документообігу, від чого не застрахований будь-який програмний продукт².

На теперішній час коло функцій ЄСІТС не обмежується лише функцією автоматизованого розподілу справ, і охоплює

¹ Скоропад М. Хто і як втручався в автоматизовану систему документообігу суду? Аналіз вироків за статтею 376-1 КК України. URL: <https://dejure.foundation/library/khto-i-yak-vtruchavsia-v-avotomatyzoivanu-systemu-dokumentobihu-sudu>

² Москвич Л. М. Корупційні детермінанти у судовій системі України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 157.

й низку інших важливих складових. Так, на рівні Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 15-1) конкретизовано, що ЄСІТС функціонує у судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їх органах та підрозділах. ЄСІТС забезпечує:

- 1) ведення електронного діловодства, в тому числі рух електронних документів у межах відповідних органів та установ та між ними, реєстрацію вхідних і вихідних документів та етапів їх руху;
- 2) централізоване зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних;
- 3) захищене зберігання, автоматизовану аналітичну і статистичну обробку інформації;
- 4) збереження справ та інших документів в електронному архіві;
- 5) обмін документами та інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу;
- 6) автоматизацію роботи судів, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, їх органів та підрозділів;
- 7) формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) в електронній формі;
- 8) віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу;

- 9) визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи у порядку, визначеному процесуальним законом;
- 10) добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних;
- 11) розподіл справ у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Вищій раді правосуддя, її органах;
- 12) аудіо- та відеофіксацію судових засідань, засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, її органів, їх транслявання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом;
- 13) ведення Єдиного державного реєстру судових рішень;
- 14) функціонування офіційного веб-порталу судової влади України, веб-сайтів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- 15) функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями;
- 16) можливість автоматизованої взаємодії цієї системи з іншими автоматизованими, інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами органів та установ системи правосуддя, органів правопорядку, Міністерства юстиції України та підпорядкованих йому органів та установ;
- 17) можливість учасникам справи, які мають намір взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, завчасно перевіряти в тестовому режимі зв'язок із судом;
- 18) інші функції, передбачені Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему¹.

¹ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. (Із змінами).

Поряд із цим норми щодо окремих функцій Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи конкретизовано у чинних процесуальних кодексах, що визначають особливості використання цієї системи у рамках забезпечення розгляду окремих категорій судових справ. Зокрема, ст. 35 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система забезпечує, зокрема:

- 1) об'єктивний і неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості проваджень для кожного судді;
- 2) визначення присяжних для судового розгляду з числа осіб, які внесені до списку присяжних;
- 3) надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду матеріалів кримінального провадження у порядку, передбаченому цим Кодексом;
- 4) реєстрацію вхідної і вихідної кореспонденції та етапів її руху;
- 5) участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку¹.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Згідно з вимогами ч. 7 ст. 15-1 Закону України «Про судово-стрій і статус суддів» Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему має бути затверджено Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України. На цей час такий документ ще не затверджено, і триває опрацювання його проєкту. При цьому оприлюдненим проєктом Положення передбачено, що основними складовими ЄСІТС є такі взаємопов'язані підсистеми: 1) Загальна підсистема; 2) Єдина підсистема електронного діловодства судів та органів судового врядування; 3) Єдиний контакт-центр судової влади України; 4) Єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами; 5) Комплексна система захисту інформації.

1. Загальна підсистема складається з таких модулів:

- 1) Офіційна електронна адреса (Електронний кабінет);
- 2) Офіційний веб-портал «Судова влада України»;
- 3) Єдиний державний реєстр судових рішень;
- 4) Єдиний державний реєстр виконавчих документів;
- 5) Відкриті набори даних;
- 6) Автоматизована взаємодія з іншими автоматизованими системами.

2. Єдина підсистема електронного діловодства судів та органів судового врядування має такі складові:

- 1) підсистема «Електронний суд»;
- 2) Електронне діловодство;
- 3) Автоматизований розподіл;
- 4) Електронний архів;
- 5) Судова статистика.

3. Єдина підсистема управління фінансово-господарськими процесами в тому числі складається з таких модулів:

- 1) Управління персоналом, фінансовим та бухгалтерським обліком;
- 2) Інші модулі з питань управління фінансово-господарською діяльністю¹.

Відповідно до Закону України від 26 травня 2021 р. № 1416-ІХ створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи здійснюється поетапно². Натепер у складі ЄСІТС функціонують, зокрема, такі її підсистеми (модулі), як «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистема відеоконференцв'язку³. Підсистема «Електронний кабінет» являє собою захищений вебсервіс, що має офіційну адресу в інтернеті (<https://cabinet.court.gov.ua>), який забезпечує процедуру реєстрації користувачів в ЄСІТС, а також подальшу автентифікацію таких осіб з метою їх доступу до підсистем (модулів) ЄСІТС у межах наданих прав. Підсистема «Електронний суд» забезпечує можливість користувачам у передбачених законодавством випадках відповідно до наявних технічних можливостей підсистеми ЄСІТС реалізованого функціоналу створювати та надсилати в електронному вигляді процесуальні чи інші документи до суду, інших органів та установ у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів

¹ Проєкт Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT4424>

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Закон України від 26 травня 2021 р. № 1416-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 27. Ст. 232.

³ Про початок функціонування відповідних підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС): Оголошення Вищої ради правосуддя від 4 вересня 2021 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001910-21#Text>

чи інші документи. Підсистема відеоконференцзв'язку забезпечує учасникам справи можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів; у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду; в установі попереднього ув'язнення, установі виконання покарань або медичному закладі – за допомогою технічних засобів, наявних у відповідній установі. Підсистема відеоконференцзв'язку також забезпечує користувачам можливість брати участь у засіданнях інших органів та установ системи правосуддя в режимі відеоконференції (розд. III Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи).

З урахуванням проєкту Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, який містить зазначення на перелік складових цієї системи, окремо варто відзначити функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень – автоматизованої системи збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. Згідно з вимогами Закону України «Про доступ до судових рішень» судові рішення, внесені до цього реєстру, мають бути відкритими для безоплатного цілодобового доступу¹. На сьогодні такий реєстр є достатньо популярним ресурсом, який надає доступ до основних документів судів України, при цьому персональні дані, які відповідно до вимог нормативно-правових актів України не мають бути розповсюджені, є

¹ Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128. (Із змінами).

захищеними¹. У Реєстрі розміщена виключно загальна інформація, оприлюднення якої не може негативно вплинути на права та інтереси суб'єктів судового процесу. В цьому ракурсі можна констатувати диференційований та виважений підхід законодавця до безпеки інформації та захисту персональних даних.

Як відзначається у Концепції побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженій Рішенням Ради суддів України від 22 листопада 2019 р. № 97, впровадження ЄСІТС має забезпечити:

- реалізацію інструментів електронного правосуддя згідно з вимогами чинного законодавства;
- уніфікацію та оптимізацію процесів діяльності судів, органів та установ системи правосуддя;
- ефективну інформаційну взаємодію судів, органів та установ системи правосуддя з іншими державними органами та установами;
- створення єдиної системи електронного документообігу та контролю виконання доручень, яка забезпечить автоматизований рух документів та контроль за проходженням і виконанням документів у повному обсязі, що суттєво вплине на скорочення термінів підготовки та прийняття рішень;
- створення єдиної системи управління документами, що забезпечить можливість колективної роботи з документами в судах та органах системи правосуддя,

¹ Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень: Рішення Вищої ради правосуддя від 19 квітня 2018 р. № 1200/0/15-18. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text>

- регламентований та контрольований доступ користувачів до електронних документів, автоматизований гарантований обмін документами в режимі онлайн між судами, органами правосуддя та учасниками судового процесу, що є зовнішніми користувачами ЄСІТС;
- прискорення процедур розгляду судових справ, реєстрації та публікації судових рішень за рахунок автоматизації всіх складових судового документообігу;
 - створення інформаційно-аналітичних систем та засобів планування, контролю, підтримки прийняття управлінських рішень у державних органах та установах системи правосуддя;
 - економію бюджетних коштів, які витрачаються на виготовлення та надсилання сторонам судового процесу процесуальних документів у паперовому вигляді;
 - зменшення навантаження на працівників апарату суду, пов'язане з виготовленням та надсиланням сторонам судового процесу процесуальних документів у паперовому вигляді;
 - зменшення навантаження на працівників канцелярії суду у зв'язку із зменшенням кількості відвідувачів суду, які подають до суду процесуальні документи у паперовому вигляді. Покращення доступності до правосуддя, зокрема за рахунок зменшення черг у приймальні часи в приміщенні суду;
 - вивільнення додаткового часу для суддів та працівників апарату суду на більш якісну підготовку до судового засідання;
 - зменшення ризиків, пов'язаних з людським фактором: неможливість втручання до алгоритмів

автоматизованого розподілу, формування статистичної та звітної інформації, підвищення рівня незалежності судів;

- підвищення зручності та доступності судової системи України, у тому числі шляхом впровадження контакт-центру;
- зростання довіри до органів правосуддя, поліпшення думки населення про суди.

Зважаючи на особливу значущість Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи для реалізації функцій правосуддя, Концепція побудови такої системи передбачає необхідність її посиленого захисту. Так, в окремому розділі Концепції йдеться про створення у складі цільової архітектури ЄСІТС Комплексної системи захисту інформації – підсистеми, що реалізує в захищеному та відкритому середовищах ЄСІТС функціонал комплексу організаційних, програмних і технічних заходів для забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності інформаційних ресурсів на всіх стадіях їх зберігання, оброблення та передачі. В Концепції обумовлено, що забезпечення захисту інформаційних ресурсів ЄСІТС здійснюється шляхом застосування засобів і методів технічного захисту інформації, впровадження організаційних та інженерно-технічних заходів комплексної системи захисту інформації, спрямованих на недопущення блокування інформації, несанкціонованого доступу до неї, її модифікації або спотворення. Забезпечення цілісності та збереження інформаційних ресурсів ЄСІТС здійснюється шляхом застосування відповідного програмного забезпечення і технічних засобів, комплексів, організаційних заходів. Комплексна система захисту інформації

та сполучні із нею модулі організаційного, інженерного та програмно-технічного забезпечення у комплексній взаємодії створюють ієрархічну фрагментарну структуру заходів протидії від несанкціонованого доступу до оброблюваної інформації в системі, забезпечуючи заданий рівень захисту інформаційних активів судів, органів та установ системи правосуддя.

Окрім заборони незаконного втручання в роботу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, стаття 376-1 КК України забороняє й незаконне втручання в роботу *іншої автоматизованої системи*, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах. До таких «інших» автоматизованих систем нині належать:

автоматизована система визначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для підготовки до розгляду і доповіді справ – сукупність комп'ютерних програм, що забезпечують об'єктивний та неупереджений розподіл справ та скарг (заяв) щодо поведінки судді між членами відповідної палати Комісії з додержанням принципів черговості, рівної їх кількості для кожного члена палати¹;

автоматизована система розподілу справ (визначення члена Вищої ради правосуддя – доповідача) – сукупність комп'ютерних програм, які забезпечують функціонування документообігу Вищої ради правосуддя, процесу визначення

¹ Положення про автоматизовану систему визначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для підготовки до розгляду і доповіді справ: Затверджено Рішенням Ради суддів України від 16 квітня 2015 р. № 39. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0039414-15#Text>

члена Вищої ради правосуддя за допомогою використання відповідних програмно-апаратних комплексів Вищої ради правосуддя, передачу інформації до центральної бази даних, захист на технологічних ланках від несанкціонованого доступу тощо¹.

У зв'язку із запровадженням автоматизованих систем в органах та установах правосуддя у науковій літературі відзначається, що підвищення ефективності судової системи передбачає досягнення кількох головних цілей. Серед тих, що можуть бути успішно реалізовані за допомогою сучасних інформаційних технологій, – оперативність, прогнозованість та зручність взаємодії між учасниками судового процесу і судом. Електронне судочинство порівняно з традиційним більшою мірою гарантуватиме доступ до правосуддя, швидкість розгляду справ судами, сприятиме якості судових рішень, контролю сторін за розглядом справи та економії судових витрат, посилить змагальність і публічність судових процесів. Поряд з іншими сервісами державних владних та управлінських послуг електронне правосуддя є одним із елементів електронної демократії, яка впроваджується з метою забезпечення доступності, підзвітності, ефективності зворотного зв'язку, інклюзивності, прозорості в діяльності органів державної влади².

Таким чином, можна дійти висновку, що автоматизовані

¹ Про затвердження Положення про автоматизовану систему розподілу справ (визначення члена Вищої ради правосуддя - доповідача) та визнання такими, що втратили чинність деяких рішень Вищої ради юстиції та Вищої ради правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 16 листопада 2017 р. № 3689/0/15-17. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3689910-17>

² Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. С. 5-6.

системи, які функціонують в органах та установах системи правосуддя, являють собою сукупність інформаційно-телекомунікаційних ресурсів, що забезпечують можливість зберігання та автоматизованої обробки інформації у системі правосуддя, в тому числі документальне супроводження взаємовідносин між органами (установами) системи правосуддя та учасниками судового процесу. Використання автоматизованих систем дозволяє прискорити обіг інформації в органах правосуддя, підвищити прозорість їх діяльності і доступність правосуддя для громадян, а також знизити корупційні ризики у процесі здійснення судочинства.

У контексті розгляду соціальної обумовленості криміналізації посягання на нормальне функціонування вищевказаних автоматизованих систем слід відзначити, що у науковій літературі запропоновано низку доктринальних визначень поняття «криміналізація», які мають певні відмінності. Зокрема, О. Д. Кос вважає, що криміналізація – це встановлення кола суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинними¹. М. Л. Ванчак визначає, що криміналізація – це законодавче визнання тих чи інших діянь злочинними, встановлення за їх вчинення кримінальної відповідальності². Л. В. Павлик розглядає криміналізацію як встановлення у кримінальному законі основних ознак складу злочину³. Разом з тим вбачається, що найбільш

¹ Кос О. Д. Напрями кримінально-правової політики у боротьбі зі злочинністю. *Право і суспільство*. 2009. №4. С. 99.

² Ванчак М. Л. Поняття кримінальної законотворчості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. №2. С. 263.

³ Павлик Л. В. Співвідношення диференціації кримінальної відповідальності з індивідуалізацією, криміналізацією та пеналізацією. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. №2. С. 320.

повним є визначення, запропоноване О. І. Коробєєвим: криміналізація – процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості і доцільності кримінально-правової боротьби з ними і фіксація їх у законі як злочинних і кримінально-караних¹. Стосовно ж поняття соціальної обумовленості криміналізації заслуговує підтримки позиція, за якою під соціальною обумовленістю криміналізації певного діяння розуміється причинно-наслідковий зв'язок між цим діянням та його достатньо істотним негативним впливом на суспільні відносини, у результаті чого законодавець має підстави для включення такого діяння до переліку суспільно небезпечних, тобто для його криміналізації².

Проблема криміналізації діянь належить до числа найбільш складних та найбільш відповідальних для законодавця. Вона є особливо актуальною щодо злочинів невеликої тяжкості, які перебувають на межі з адміністративними, дисциплінарними, цивільними правопорушеннями і зазвичай є відносно поширеними. Для того, щоб кримінальний закон реально працював, був більш ефективним у боротьбі з відповідними суспільно небезпечними діяннями, ніж норми інших галузей права, встановлення або скасування кримінально-правової заборони має бути соціально і кримінологічно обумовлене, а також юридично обґрунтоване³.

¹ Коробєєв А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 1987. С. 59.

² Залеська А.С. Соціальна обумовленість криміналізації порушення права на отримання освіти в Україні. *Форум права*. 2012. № 1. С. 334.

³ Назимко Є. С. Загальний огляд політико-правових процесів установа мєри покарання в кримінально- правових санкціях. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 69.

Оперуючи поняттям криміналізації, науковці водночас вказують на існування та потребу додержання певних її принципів. Зокрема, за однією з класифікацій, запропонованих у науковій літературі, до соціальних та соціально-психологічних принципів криміналізації належать: 1) принцип суспільної небезпечності; 2) принцип відносної поширеності діяння; 3) принцип співрозмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації; 4) принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації. До системно-правових принципів криміналізації належать: 1) загальноправові системні вимоги криміналізації: а) принцип конституційної адекватності; б) принцип системно-правової несуперечливості криміналізації (декриміналізації) конкретного діяння; в) принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації; г) принцип процесуальної здійсненності переслідування; 2) кримінально-правові системні принципи криміналізації: а) принцип відсутності прогалин у законі та ненадлишковості заборони; б) принцип визначеності та єдності термінології; в) принцип повноти складу; г) принцип співрозмірності санкції та економії репресії¹. Таку класифікацію варто брати до уваги й при з'ясуванні питання щодо соціальної обумовленості криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах систем правосуддя.

Суспільно небезпечні маніпуляції стосовно автоматизованих систем в органах правосуддя, як правило, вчиняються з використанням комп'ютерної техніки. Це дає підстави

¹ Горностай А. В. Соціальна обумовленість криміналізації замаху на злочин. *Кримінально-виконавча система: вчора, сьогодні, завтра*. 2017. № 2 (2). С. 57.

розглядати такі кримінальні правопорушення як один із проявів так званої комп'ютерної злочинності. Так, оперуючи поняттям комп'ютерної злочинності, вчені вказують, що під нею слід розуміти суспільно небезпечну діяльність чи бездіяльність, яка здійснюється з використанням сучасних інформаційних технологій і засобів комп'ютерної техніки з метою спричинення збитків майновим або суспільним інтересам держави, підприємств, відомств, організацій, кооперативів, громадським формуванням і громадянам, а також правам особи. Розповсюдження загальних комп'ютерних знань, постійне підвищення технічних характеристик та супутнє зниження цін на обладнання, застосування комп'ютерів, мабуть, чи не в усіх професіях, розвиток машинних мов високого рівня, які легко засвоюються будь-якою зацікавленою особою, і, як наслідок, постійне зростання кількості користувачів, зумовило зростання масштабів протизаконних дій, пов'язаних з використанням електронно-обчислювальних машин¹. Високий ступінь суспільної небезпеки злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку обумовлений такими факторами, як: 1) інтенсивне запровадження інформаційних технологій і процесів, заснованих на використанні електронно-обчислювальних машин, у багатьох сферах людської діяльності; 2) високий масштабний коефіцієнт зусиль злочинців у цій сфері; 3) відносна доступність для широкого кола

¹ Школьній В. В. Деякі причини виникнення і розвитку злочинності у сфері використання ЕОМ. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 223.

осіб спеціальних знань і техніки, необхідної для вчинення злочину¹.

За висновком В.В. Школьного, збільшення кількості кримінальних справ, пов'язаних з комп'ютерними злочинами, спостерігається практично у всіх промислово розвинутих країнах. Основні причини вчинення злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин, які багатьох інших видів злочинності, слід шукати в економічних відносинах, в їх суперечливості. За деякими оцінками дослідників, нині економічний характер разом з корисливою мотивацією злочинної поведінки мають 4/5 криміногенних детермінант. Наявність великої кількості безробітних, у тому числі й осіб, що володіють достатніми професійними навичками, здатних здійснювати кваліфіковані злочини у сфері використання комп'ютерів, є загальною проблемою для країн колишнього СРСР, де рівень фізико-математичної освіти завжди був високим, а рівень безробіття після розпаду СРСР значно підвищився. Формування нової галузі суспільних відносин вимагає, у свою чергу, аналізу та доповнення діяльності щодо протидії вчиненню правопорушень і злочинів².

Аналізуючи зміст ст. 376-1 КК України, О. Федорчук зазначає, що упровадження до КК України норми стосовно кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу

¹ Ричка Д. О. Особливості кримінально-правової кваліфікації злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Держ. фіск. служба України, Ун-т держ. фіск. служби України. Ірпінь, 2019. С. 27-28.

² Школьний В. В. Зазначена праця. С. 223.

автоматизованої системи документообігу суду зумовлене поширенням у судах України сучасних технічних новацій, високих інформаційних технологій і комп'ютерних засобів, які покликані унеможливити зловживання службовим становищем з боку суддів. Це, зокрема, досягається за рахунок автоматизації документообігу в судах. Закріплення в законодавстві даної статті виступає однією з кримінально-правових гарантій належної організації і функціонування суду як єдиного органу судової влади в Україні¹.

Як відзначає М. Скоропад, запровадження в судах автоматизованої системи документообігу було спричинене, передусім, корупціогенністю механізму розподілу справ головами судів, що, у певний період часу, було ледь не звичайною практикою по країні. Автоматизована система є тим інструментом, який може зменшити ризик ухвалення неправосудних рішень, проте має свою слабку сторону. Система лише частково незалежна від людського фактору: документи чи певні дані, на основі яких вона здійснює розподіл справ (зокрема про спеціалізацію суддів, їх перебування у відпустці) усе ж вносять до неї працівники суду. Розуміючи це, законодавець доповнив КК України статтею 376-1, якою криміналізував незаконне втручання в роботу цієї системи².

Погоджуючись з вищенаведеним, слід також відзначити, що в Україні використання автоматизованих систем в органах

¹ Федорчук О. Предмет злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України (незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду). *Підприємництво, господарство, право*. 2016. № 11. С. 187.

² Скоропад М. Хто і як втручався в автоматизовану систему документообігу суду? Аналіз вироків за статтею 376-1 КК України. URL: <https://dejure.foundation/library/khto-i-yak-vtruchavsia-v-avotomatyzyovanu-systemu-dokumentoobihu-sudu>

правосуддя розпочалося порівняно нещодавно. Як наслідок, три-валого досвіду боротьби з незаконним втручанням в роботу таких систем наразі немає. До того ж, існуючі технічні можливості захисту автоматизованих систем в органах правосуддя на тепер залишаються недосконалими. Так, наразі на рівні Концепції побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи визнано, що існуючі системи автоматизації судів, органів та установ системи правосуддя не відповідають вимогам технічного захисту інформації для інформаційно-телекомунікаційних систем, де обробляється інформація з обмеженим доступом, зокрема, персональні дані, таємниця слідства, медична таємниця, таємниця усиновлення, службова інформація тощо, та є вразливими до інформаційних загроз.

З урахуванням цього, однією з підстав криміналізації зазначеного діяння є відсутність інших ефективних засобів протидії цьому діянню, окрім кримінально-правової заборони.

Попри те, що незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя має ознаки кримінального правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (такі кримінальні правопорушення згруповано у розділі XVI КК України), при вирішенні питання щодо криміналізації цього діяння законодавець зробив основний акцент на захисті системи правосуддя, про що свідчить розміщення статті, якою передбачено кримінальну відповідальність за досліджуване діяння, у відповідному розділі XVIII КК – «Кримінальні правопорушення проти правосуддя». Таким чином, можна дійти висновку, що другою підставою криміналізації зазначеного

діяння є необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя, що гарантується ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою передбачено право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі¹.

Ще однією з підстав криміналізації досліджуваного діяння є високий рівень його суспільної небезпеки. Суспільна небезпечність посягання на нормальне функціонування автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя є очевидною, оскільки таке діяння завдає шкоди інтересам держави, суспільства, а також правам і законним інтересам всіх суб'єктів судового процесу. При цьому впродовж останніх років зберігається стійка динаміка вчинення цього правопорушення, що додатково вказує на рівень його суспільної небезпеки. Так, згідно з офіційними даними, оприлюдненими на сайті Офісу Генерального прокурора, у 2013 році було обліковано 1 кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України, у 2014 – 8, у 2015 – 18, у 2016 – 37, у 2017 – 60, у 2018 – 83, у 2019 – 34, у 2020 – 30, у 2021 – 32, у січні-квітні 2022 – 13².

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

² Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2013 – 2022 роки. *Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

Водночас є підстави припускати, що наведена офіційна статистика не в повній мірі відображає фактичний стан вчинення правопорушень цього виду, що пов'язано з такими чинниками, як: 1) латентність, обумовлена (у більшості випадків) наявністю спеціальних знань, навичок та вмінь суб'єкта правопорушення; 2) лабільність правоохоронних органів та випадки навмисного приховування такого роду фактів працівниками судів; 3) відносна новизна складу цього кримінального правопорушення; 4) складність встановлення всіх елементів складу кримінального правопорушення, що має наслідком невірну кваліфікацію; 5) відсутність усталеної практики виявлення та досудового розслідування такого роду суспільно небезпечних діянь.

Важливим аспектом також є те, що в останні роки в Україні проводилися реформи майже у всіх сферах державного управління. Не є винятком і реформування у сфері здійснення правосуддя. При цьому Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015) передбачала, зокрема, необхідність забезпечення широкого використання інформаційних систем (ІС) для надання більшої кількості послуг «електронного правосуддя»; створення в судах інформаційних систем електронного менеджменту, зокрема введення повноцінних електронних систем, у тому числі системи електронного документообігу, та відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ (у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи

законодавчої бази даних, удосконалення системи забезпечення рівного та неупередженого розподілу справ між суддями, зокрема, визначення судді та (або) складу колегії суддів на всіх стадіях судового провадження¹.

Зважаючи на це, криміналізацію незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя можна розглядати як один з чинників, що сприяє удосконаленню судової системи в контексті її реформування.

Доволі значущим аспектом є й прагнення України до забезпечення функціонування національної судової системи із додержанням європейських та міжнародних стандартів у сфері судочинства. Так, Програмою інтеграції України до Європейського Союзу, схваленою Указом Президента України №1072/2000 від 14 вересня 2000 р., була визначена пріоритетність співробітництва України з ЄС, зокрема і стосовно судової системи. Серед іншого Програма передбачала вчинення Україною дій у поліпшенні доступу до інформації стосовно рішень судів².

В цьому ракурсі взято до уваги, що ООН та інституціями Ради Європи, Європейською комісією ефективності правосуддя, Консультативною радою європейських суддів прийнято низку базових документів стосовно функціонування судової системи, в тому числі щодо його інформаційного забезпечення. Серед цих документів варто назвати такі, як: Рекомендація

¹ Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. Ст. 1267.

² Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14 вересня 2000 р. № 1072/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 39. Ст. 1648. (Втратив чинність).

№ R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах (прийнята Комітетом Міністрів 11 вересня 1995 р. на 543-ому засіданні заступників міністрів); Рекомендація Rec (2001) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб (ухвалена Комітетом Міністрів 28 лютого 2001 р. на 743-му засіданні заступників міністрів); Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій (ухвалена Комітетом Міністрів 28 лютого 2001 року на 743-му засіданні заступників міністрів); Рекомендація Rec (2003) 14 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо функціональної сумісності інформаційних систем у сфері юстиції (ухвалена Комітетом Міністрів 9 вересня 2003 року на 851-му засіданні заступників міністрів); Рекомендація Rec (2003) 15 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо архівації електронних документів у правовому секторі (ухвалена Комітетом Міністрів 9 вересня 2003 року на 851-ому засіданні заступників Міністрів); Висновок №14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій (прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7-9 листопада 2011 року); Рекомендація № R (83) 3 щодо захисту користувачів комп'ютеризованих правових інформаційних послуг¹.

¹ *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 241-292.

Зокрема, Рекомендація Res (2001) 3 КМ РЄ державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій» вказує на необхідність забезпечення можливості: 1) відкриття провадження за допомогою електронних засобів; 2) здійснення подальших процесуальних дій у рамках провадження в середовищі електронного документообігу; 3) одержування відомостей про хід справи шляхом одержання доступу до судової інформаційної системи; 4) одержання інформації про результати провадження в електронній формі (п. 3)¹.

У 2011 році Консультативній раді європейських суддів (КРЄС-ССЈЕ) було доручено розробити та прийняти Висновок до уваги Комітету Міністрів щодо де-матеріалізації судової процедури. У підготовленому Висновку йдеться про застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІТ) в судах та сконцентровано увагу на можливостях, які пропонує ІТ в розрізі взаємодії та впливу на судову владу та судочинство. Особливо це стосується таких проблем як доступ до правосуддя, верховенство права, незалежність суддів та судової влади, функціонування судів, дотримання прав та виконання обов'язків учасників судочинства. Зокрема, наголошено, що ІТ повинні бути інструментом або засобом покращення адміністрування судочинства, полегшувати доступ користувачів до судів та укріплювати гарантії, встановлені статтею 6 Європейської Конвенції з прав людини

¹ Рекомендація Res (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій (ухвалена Комітетом Міністрів 28 лютого 2001 року на 743-му засіданні заступників міністрів). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 270-275.

(ЄКПЛ-ЕСНР): доступ до правосуддя, неупередженість, незалежність судді, справедливість та розумні терміни розгляду справи. ІТ створює нові можливості для судів в наданні користувачам судових послуг загальної інформації стосовно судової системи, її діяльності, прецедентного права, судових витрат та ризиках судового процесу, альтернативних методів вирішення спорів тощо. КРЄС рекомендує судовій системі використовувати систему інтернет та інші нові технології у повному обсязі з метою надання широкій публіці тих елементів, які повинні бути розповсюджені серед громадськості. Водночас беручи до уваги природу спорів, що розглядаються в судах, он-лайн доступ до судових рішень може порушити особисті права громадян та становити загрозу інтересам підприємств. Отже, суди та судові органи повинні забезпечити належний захист бази даних, і це має бути закріплене на законодавчому рівні¹.

На доцільність створення та забезпечення належного функціонування автоматизованих систем в органах правосуддя вказує й досвід європейських країн. Зокрема, у Латвії функціонує Судова інформаційна система (СІС), завданням якої є забезпечення автоматизованого діловодства в рамках судового провадження з можливістю реєстрації справи, обробки та збереження даних, оперативного контролю за станом справи, ефективного обміну інформацією (даними) між судами та іншими установами, а також автоматичною підготовкою

¹ Висновок №14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій (прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7-9 листопада 2011 року). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 287-292.

статистичних звітів. Єдина централізована СІС була розроблена в 1998 році і запроваджена в 1999 році (у судах по всій країні в 2003 році). Система підтримується та розробляється Судовою адміністрацією Латвії і наразі перенесена на нову платформу в рамках проекту E-case (Електронна справа).

У Литві вся інформація про кожну справу зберігається в централізованій інформаційній системі всіх судів, що називається ЛІТЕКО. Система почала функціонувати в 2004 році і з тих пір підтримується та постійно оновлюється Національною судовою адміністрацією (НСА). У 2011 р. Уряд Литви затвердив програму розвитку інформаційного суспільства Литви (2011-2019 рр.), в якій вказав конкретні цілі державного сектору щодо розширення сфери допустимості та застосування державних електронних послуг. Для просування державної стратегічної мети НСА реалізувала проєкт розвитку електронних послуг у судах, а 1 липня 2013 року розпочав роботу портал державних електронних послуг судів (ЕРР) як окремий модуль ЛІТЕКО. З зазначеної дати через ЕРР сторони можуть формувати та передавати процесуальні документи до суду в електронній формі, ознайомлюватись із документами електронної справи, контролювати інформацію щодо судового збору, судових витрат та штрафів. Протягом 2015-2017 років було здійснено інтеграцію ЛІТЕКО з 14 інформаційними системами та реєстрами інших установ. Також було створено нове, вдосконалене технологічне рішення/платформу ЛІТЕКО як основу ЛІТЕКО2. Так званий електронний суд в країні дозволяє зацікавленим особам брати повноцінну участь у кримінальному провадженні.

В Естонії створено інформаційну систему суду (KIS). Це сучасна система управління інформацією в естонських судах

1-ї та 2-ї інстанцій та у Верховному Суді, яка є єдиною інформаційною системою для всіх видів судових проваджень. KIS дозволяє реєструвати судові справи, засідання та судові рішення, забезпечує автоматичний розподіл справ між суддями, створення повісток, публікацію судових рішень на офіційному сайті та збір метаданих. Інформаційна система також має інструмент пошуку для судових документів, судових рішень, засідань та справ. Конфіденційні дані та справи може бачити лише суддя у справі та співробітники суду, пов'язані зі справою¹.

З огляду на такий досвід інших країн, створення автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя та забезпечення кримінально-правової охорони їх нормального функціонування стало одним з кроків, спрямованих на адаптацію судової системи України до європейських та міжнародних стандартів у сфері судочинства².

Разом з тим слід відзначити, що деякі науковці і практики ставлять під сумнів потребу існування окремої статті КК України стосовно криміналізації досліджуваного протиправного діяння. Зокрема, ще на етапі розгляду проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах (реєстр. № 4324 від 06.04.2009), який передбачав доповнення КК України новою

¹ Управління судовими інформаційними системами: міжнародний досвід. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5fa/a5e/c73/5faa5ec73c202992255267.pdf>

² Щербіна А.В. Поняття автоматизованої системи документообігу суду та соціальна-правова необхідність кримінально-правової охорони її нормального функціонування. *Європейські перспективи*. 2021. №2. С. 100-107.

статтею 376-1 «Несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду», Головне науково-експертне управління Верховної Ради України висловило позицію, що таке доповнення є недоцільним. Таку позицію було аргументовано, зокрема, тим, що дії стосовно несанкціонованого втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду відповідно до чинного законодавства України уже охоплюються статтею 361 КК («Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж»), а несанкціоновані дії з інформацією, що міститься у цій системі – статтею 362 КК («Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї»). Крім того, у висновку Головного науково-експертного управління містилось припущення, що із запровадженням в судах автоматичної системи документообігу, можливо, і не виникне потреба у встановленні саме кримінально-правового захисту (який є крайнім заходом) зазначених правовідносин, оскільки не виключається, що персонал суду буде добросовісно виконувати приписи нормативно-правових актів, а належного захисту у цій сфері можна буде досягти шляхом установа дисциплінарної, матеріальної і адміністративної відповідальності¹.

¹ Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» (реєстр. № 4323 від 06.04.2009).

Досліджуючи питання кримінально-правової охорони інформаційної безпеки України, М. В. Карчевський також зазначив, що доцільність криміналізації несанкціонованого втручання в роботу спеціалізованих автоматизованих систем видається доволі спірною. Аргументуючи таку позицію науковець, зокрема, звертає увагу на те, що державним реєстром виборців, а також автоматизованими системами документообігу судів не обмежуються наявні інформаційні системи, у яких обробляються відомості великого суспільного значення. Це автоматизована система «Рада», потужні інформаційні системи правоохоронних органів, системи дистанційного банківського обслуговування, системи автоматизованого керування складними та небезпечними виробничими процесами. Крім того, із розвитком інформатизації варто очікувати появи нових автоматизованих інформаційних систем з важливою інформацією. Наприклад, введення біометричних паспортів зумовить створення подібної інфраструктури. Однак це не означає, що кожна подібна система вимагає чи вимагатиме відповідних спеціалізованих кримінально-правових засобів безпеки. Крім того, на думку науковця, доволі спірною, за буквального тлумачення закону про кримінальну відповідальність, може видаватися доцільність використання кримінальної юстиції в тих випадках, коли шкода, заподіяна посяганням, обмежується виключно створенням можливості ознайомлення третіх осіб з певною інформацією з обмеженим доступом. Такі випадки передбачено, зокрема, й ч. 1 ст. 376-1 КК України. З урахуванням цього, М. В. Карчевський

вказує на доцільність виключення з КК України ст. 376-1 та деяких інших спеціальних норм, у яких передбачено відповідальність за окремі види правопорушень щодо доступу до інформації. Натомість запропоновано доповнити КК загальними нормами про відповідальність за незаконне надання доступу до інформації та незаконне отримання доступу до інформації¹.

Примітним наразі є й те, що проєкт Кримінального кодексу України, підготовлений у 2022 році робочою групою з питань розвитку кримінального права (створеною у складі Комісії з питань правової реформи згідно з Указом Президента України від 7 серпня 2019 р. № 584/2019), взагалі не передбачає виокремлення такого кримінального правопорушення, як «Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя» або іншого кримінального правопорушення із схожим складом².

З урахуванням наведеного вище вбачається, що внесення до КК України спеціальних норм щодо криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя спрямовано на посилення правової охорони стабільного функціонування зазначених систем, і ґрунтується на усвідомленні законодавцем виняткової значущості таких систем для забезпечення належного здійснення правосуддя в Україні, а також недостатності охорони таких відносин лише на основі відповідних

¹ Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 279, 311-314.

² Текст проєкту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

загальних норм (зокрема, ст. 361 «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих) електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж» та ст. 376 «Втручання в діяльність судових органів»). Вилучення з КК України ст. 376-1 КК України на сучасному етапі навряд чи є доцільним, оскільки це демонструватиме непослідовність законодавця у вирішенні питань стосовно криміналізації суспільно небезпечних діянь, і стане своєрідним «кроком назад» у регулюванні відносин стосовно правової охорони функціонування автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Водночас це не виключає необхідності уточнення змісту зазначеної статті КК України з урахуванням відповідних напрацювань науковців і практиків. Пропозиції щодо можливих варіантів такого уточнення наведено у наступних розділах цього дослідження.

Підсумовуючи вищесказане, можна дійти загального висновку, що автоматизовані системи в органах та установах системи правосуддя є сукупністю інформаційно-телекомунікаційних ресурсів, що здатні полегшити та забезпечити зберігання, обробку та отримання необхідних даних в межах тих чи інших судових проваджень. Розвиток таких автоматизованих систем став однією із складових удосконалення процесу інформатизації та комп'ютеризації діловодства у державі. Автоматизовані системи надають можливість не тільки прискорити процес роботи органів та установ системи правосуддя, а і дозволяють отримати швидкий доступ до необхідних документів, які знаходяться у вільному користуванні через мережу Інтернет (прикладом є Єдиний реєстр досудових рішень). Разом з тим функціонування

зазначених автоматизованих систем супроводжується виникненням нових форм суспільно небезпечної діяльності, спрямованої на незаконне втручання в роботу цих систем, у зв'язку із чим виникла потреба їх кримінально-правового захисту.

Соціальна обумовленість криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя ґрунтується на таких підставах: 1) відсутність інших ефективних засобів протидії такому втручання, окрім кримінально-правової заборони; 2) необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя; 3) високий рівень суспільної небезпеки зазначеного діяння; 4) потреба удосконалення судової системи в контексті її реформування; 5) приведення судової системи України до європейських та міжнародних стандартів у сфері судочинства.

1.2. Становлення і розвиток законодавства щодо кримінально-правової охорони функціонування автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя

Чинний КК України встановив склад низки кримінальних правопорушень, які тим чи іншим чином негативно впливають на здійснення правосуддя. Одним з таких правопорушень є незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 376-1 КК України.

З урахуванням того, що вказане діяння криміналізовано порівняно недавно, доцільно дослідити питання становлення і розвитку законодавства, яке є підґрунтям кримінально-правової охорони функціонування автоматизованих систем в органах правосуддя.

Однією з відправних передумов для формування відповідних положень законодавства стало прагнення державних органів до захисту інформації та закріплення поняття «інформаційна безпека», що одержало відображення у ст. 17 Конституції України, згідно з якою захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу¹. Отже, забезпечення інформаційної безпеки визнано пріоритетом для держави на конституційному рівні.

Популяризація терміну «інформаційна безпека» відбувалася із розвитком засобів масової інформації та мережі Інтернет, переходом до автоматизації документообігу в Україні та загальної діджиталізації. При цьому на державному рівні розроблено і схвалено низку документів, що стосуються формування та реалізації державної політики з питань забезпечення інформаційної безпеки.

Так, у Концепції Національної програми інформатизації, схваленій Законом України від 4 лютого 1998 р., передбачено, що інформаційна безпека є невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної

¹ Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

безпеки. Об'єктами інформаційної безпеки є інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну і телекомунікації, механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури країни¹. З цього випливає, що під інформаційною безпекою в цьому нормативно-правовому акті розуміється комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захисту інформації від неправомірного витоку, перекручення, знищення тощо². Зазначена Концепція певним чином вказує на те, що посягання на інформаційну безпеку є, в першу чергу, кримінально караним діянням, виходячи з рівня суспільної небезпечності, котра вимірюється державними масштабами. Водночас досліджуваний феномен захищається і суміжними галузями права.

Приблизно такий самий зміст досліджуване поняття має й у Рішенні Ради голів урядів СНД про Концепцію інформаційної безпеки держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у військовій галузі³. Як зазначає М. В. Карчевський, в цьому документі поняття інформаційної безпеки використовується як близьке за змістом до поняття «захист інформації». Про це насамперед свідчить визначення системи забезпечення інформаційної безпеки, під якою розуміється сукупність

¹ Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 75/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27-28. Ст. 182. (Із змінами).

² Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 11.

³ Концепция информационной безопасности государств-участников Содружества Независимых Государств в военной сфере: Утверждена Решением Совета глав правительств Содружества Независимых Государств от 4 июня 1999 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_531#Text

правових, організаційних та технічних заходів, органів, сил, засобів та норм, спрямованих на попередження або істотне ускладнення заподіяння шкоди власнику інформації, а також перелік методів забезпечення інформаційної безпеки, який фактично являє собою перелік методів забезпечення захисту інформації¹.

Продовжуючи аналіз М. В. Карчевський також слушно звертає увагу, що в Указі Президента України від 31 липня 2000 р. «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні»² поняття інформаційної безпеки вже не обмежується тільки захистом інформаційного ресурсу. Так, до завдань щодо гарантування інформаційної безпеки держави належить недопущення поширення інформації, розповсюдження якої заборонено відповідно до законодавства. Отже, під забезпеченням інформаційної безпеки розуміється не тільки захищеність інформаційного ресурсу, але й захищеність суспільства від розповсюдження «негативної» інформації (порнографія, пропаганда культури насильства та жорстокості тощо)³.

Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року⁴ використовує поняття

¹ Карчевський М.В. Зазначена праця. С. 12.

² Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні: Указ Президента України від 31 липня 2000 р. № 928/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 31. Ст. 1300.

³ Карчевський М. В. Зазначена праця. С. 12.

⁴ Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351. (Втратив чинність).

«інформаційна безпека» у ще ширшому значенні. Про це свідчить зміст визначених у ньому загроз та напрямів державної політики в інформаційній сфері¹. Так, до загроз національній безпеці в інформаційній сфері Закон відносить: 1) прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; 2) поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; 3) комп'ютерну злочинність та комп'ютерний тероризм; 4) розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; 5) намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації. Основними ж напрямками державної політики з питань національної безпеки Закон визначає: 1) забезпечення інформаційного суверенітету України; 2) вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; 3) активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; 4) забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації,

¹ Карчевський М. В. Зазначена праця. С. 12.

недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; 5) вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Логічним продовженням такого підходу законодавця є визначення інформаційної безпеки, наведене в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» від 9 січня 2007 року – це «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації»¹. Таке визначення достатньо чітко фіксує відхід законодавця від вузького розуміння інформаційної безпеки як технічного захисту інформації, її визначення сформульоване як стан захищеності від загроз інформаційного та технологічного характеру². Запропонована дефініція є доволі прийнятною, адже вона охоплює максимальну кількість варіантів посягання на інформаційну безпеку.

¹ Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.

² Карчевський М. В. Зазначена праця. С. 14.

Указом Президента України № 514/2009 від 8 липня 2009 року затверджено Доктрину інформаційної безпеки України¹. Цей документ являв собою сукупність офіційних поглядів на мету, функції, принципи та методи забезпечення національної безпеки України у інформаційній сфері². У вказаному документі, по-перше, підкреслюється подвійне значення інформаційної безпеки: 1) як невід'ємної складової кожної зі сфер національної безпеки; 2) як самостійної сфери національної безпеки. По-друге, класифікація життєво важливих інтересів в інформаційній сфері здійснюється за суб'єктом, тобто Доктриною виокремлюються інтереси особи, суспільства та держави. До інтересів особи в Доктрині віднесено: забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та розповсюдження інформації; недопущення несанкціонованого втручання в зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних; захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу³.

На основі аналізу наведених положень національного законодавства М.В. Карчевський дійшов цілком обґрунтованого висновку, що наявною є тенденція розширення змісту законодавчого визначення поняття «інформаційна безпека». З розвитком інформатизації суспільства та вдосконаленням нормативно-правового забезпечення цих процесів

¹ Про Доктрину інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 8 липня 2009 р. № 514/2009. *Офіційний вісник України*. 2009. № 52. Ст. 1783. (Втратив чинність).

² Братель О. Поняття та зміст доктрини інформаційної безпеки. *Право України*. 2006. № 5. С. 37.

³ Карчевський М. В. Зазначена праця. С. 14.

розуміння інформаційної безпеки на законодавчому рівні пройшло шлях від вузького, найпростішого її визначення як технічного захисту інформації до складної розгалуженої системи характеристик, викладених у проаналізованій Доктрині¹.

Погоджуючись з таким висновком, слід відзначити, що правову охорону нормального функціонування автоматизованих систем в державних органах і установах взагалі та органах і установах системи правосуддя зокрема можна розглядати як одну із складових державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки в наведеному вище розумінні такої безпеки².

Одночасно з розробкою та прийняттям нормативно-правових актів з питань забезпечення інформаційної системи впродовж останніх десятиліть в Україні було прийнято й низку нормативно-правових актів, що передбачали поступове впровадження автоматизованих систем у діяльність органів та установ системи правосуддя.

Зокрема, 22 грудня 2005 р. прийнято Закон України «Про доступ до судових рішень», яким, зокрема, передбачено створення Єдиного державного реєстру судових рішень – автоматизованої системи збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. Законом обумовлено, що судові рішення, внесені до Реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України. Як зазначає І. Є. Словська,

¹ Карчевський М. В. Зазначена праця. С. 15.

² Щербіна А. В. Генеза та передумови розвитку автоматизованої системи документообігу суду в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 2. С. 124–131.

позитивними новаціями Закону України «Про доступ до судових рішень», запровадженими у зв'язку з прийняттям Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», є внесення судами загальної юрисдикції до Єдиного державного реєстру судових рішень усіх судових рішень та окремих думок суддів, викладених у письмовій формі, не пізніше наступного дня після їх ухвалення або виготовлення повного тексту. Доступ до окремих думок забезпечується в тому самому порядку, що й до судового рішення, стосовно якого викладено окрему думку¹.

Окрему статтю вищеназваного Закону присвячено питанням захисту інформації, внесеної до Реєстру. А саме, визначено, що інформація, внесена до Реєстру, повинна мати захист від її викрадення, перекручення чи знищення. Не допускається вилучення судових рішень із Реєстру та внесення будь-яких змін до судових рішень, які внесені до Реєстру, крім випадків, що пов'язані з необхідністю виправлення технічної помилки, допущеної під час внесення судового рішення до Реєстру чи ведення Реєстру. У разі виправлення судового рішення відповідно до процесуального закону його текст у Реєстрі не змінюється. До Реєстру додатково вноситься судове рішення, яким внесено зміни до відповідного судового рішення (ст. 8). Водночас ст. 10 Закону передбачено, що порушення правил ведення Реєстру, а також порушення права на доступ до судових рішень тягнуть за собою відповідальність згідно із законом².

¹ Словська І. Є. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в контексті конституційної засади відкритості судової влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 48.

² Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128. (Із змінами).

5 червня 2009 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах». Згідно з цим Законом Кодекс адміністративного судочинства України було доповнено новою статтею 15-1 – «Автоматизована система документообігу суду», яка визначала що в адміністративних судах функціонує автоматизована система документообігу суду, що забезпечує: 1) об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді; 2) надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ щодо них; 3) централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів; 4) підготовку статистичних даних; 5) реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її руху; 6) розподіл справ між суддями; 7) видачу судових рішень та виконавчих листів на підставі наявних у системі даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, на користь якої воно ухвалено; 8) передачу справ до електронного архіву¹. При цьому основною ідеєю зазначеного Закону стало гарантування незалежності суддів шляхом забезпечення об'єктивного розподілу справ між суддями та унеможливлення зловживань в процесі такого розподілу. Адже, як зазначалось в пояснювальній записці до відповідного законопроєкту, розподіл справ на той час повністю залежав від керівництва відповідного суду, яке з метою отримання

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах: Закон України від 5 червня 2009 р. № 1475-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 45. Ст. 683.

необхідного рішення розподіляло справи між тими суддями, які погодилися прийняти таке рішення¹.

Законодавче закріплення вимог щодо функціонування автоматизованої системи документообігу суду супроводжувалося одночасною криміналізацією несанкціонованого втручання в її роботу. А саме, відповідно до вищезазначеного Закону КК України було доповнено статтею 376-1 – «Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду». У первинній редакції ця стаття передбачала кримінальну відповідальність за умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене службовою особою шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду. Кваліфікованим складом цього злочину визначено передбачені вищі дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб.

Науковий аналіз положень вищезгаданої статті КК України дає підстави стверджувати, що наявні в ній формулювання містили низку суттєвих недоліків. У зв'язку з цим М. І. Хавронюк небезпідставно зауважив, що усі елементи складу розгляданого злочину – безпосередній об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона, а також предмет і спосіб – у ст. 376-1 КК сконструйовані з грубими порушеннями принципів кримінального права та засад законодавчої техніки. Встановлюючи

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 6.

відповідальність за несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДОС, законодавцю слід було більш точно визначити діяння, які є суспільно небезпечними і визнані ним кримінально караними¹.

У розвиток норм вищевказаного Закону № 1475-VI Рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30 затверджено Положення про автоматизовану систему документообігу суду. Цим документом визначено порядок функціонування автоматизованої системи документообігу в судах загальної юрисдикції, в тому числі закріплено функціональні обов'язки і права користувачів автоматизованої системи. Окремий розділ Положення присвячено питанням забезпечення безпеки автоматизованої системи. Зокрема, передбачено, що забезпечення захисту інформаційних ресурсів автоматизованої системи здійснюється шляхом застосування засобів і методів технічного захисту інформації, впровадження організаційних та інженерно-технічних заходів комплексної системи захисту інформації, спрямованих на недопущення блокування інформації, несанкціонованого доступу до неї, її модифікації або спотворення. Забезпечення цілісності та збереження інформаційних ресурсів автоматизованої системи здійснюється шляхом застосування відповідного програмного забезпечення і технічних ресурсів, комплексів, організаційних заходів. Для підтримки працездатності автоматизованої системи, моніторингу її функціонування суди надсилають до адміністратора автоматизованої системи базу даних автоматизованої системи

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 13.

суду не пізніше наступного робочого дня після отримання від адміністратора автоматизованої системи відповідного запиту. Доручення адміністратора автоматизованої системи щодо порядку функціонування автоматизованої системи в судах є обов'язковими до виконання¹.

З прийняттям Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» регламентація відносин щодо використання автоматизованих систем в органах правосуддя зазнала низки змін. Зокрема, цим законодавчим актом передбачено створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, і у низці законів слова «автоматизована система документообігу суду» замінено словами «Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система». Статтю 3 Закону України «Про доступ до судових рішень» доповнено зазначенням на те, що Єдиний державний реєстр судових рішень функціонує в межах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Водночас було внесено зміни і до статті 376-1 КК України. А саме, назву та абзац перший частини першої цієї статті викладено в такій редакції:

«Стаття 376-1. Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя

¹ Положення про автоматизовану систему документообігу суду: Затверджено Рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30. (Із змінами). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030414-10#Text>

1. Умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в таких системах, чи інше втручання в роботу таких систем, вчинене службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до таких систем»¹.

Порівнюючи нову та попередню редакції ст. 376-1 КК України, В.І. Осадчий цілком слушно акцентує увагу на тому, що в «старій» редакції йшлося про незаконне втручання в роботу *автоматизованої системи документообігу суду*. В «новій» редакції цієї статті йдеться про незаконне втручання в роботу *автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя*. Також в «новій» редакції ч. 1 ст. 376-1 КК України не просто вказано на Єдину судову автоматизовану інформаційно-телекомунікаційну систему, іншу автоматизовану систему, як на предмет злочину. Тут зазначено, що Єдина судова автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, інша автоматизована система функціонує *в органах та установах системи правосуддя – в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах*. Тобто в «новій» редакції ч. 1 ст. 376-1 КК України кримінально-правовою охороною забезпечується не

¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.

лише функціонування Єдиної судової автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, але й функціонування іншої автоматизованої системи у Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах¹. Наразі ж на підзаконному рівні конкретизовано, що органи та установи в системі правосуддя – це Вища рада правосуддя, Рада суддів України, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Національна школа суддів України, Служба судової охорони, їх територіальні підрозділи (п.п. 5.7 п. 5 розд. I Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15-21).

Під час внесення до КК України зазначених змін передбачалося, що вони вводитимуться в дію з дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Проте згодом було уточнено, що ці зміни вводитимуться в дію з дня початку функціонування хоча б однієї з підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Окремі підсистеми (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи починають функціонувати через 30 днів з дня опублікування Вищою радою правосуддя у газеті «Голос України» та на веб-порталі судової влади України оголошення про створення

¹ Осадчий В. І. Кримінально-правова охорона функціонування автоматизованих систем в органах правосуддя. *DICTUM FACTUM*. 2020. № 3 (8). С. 136-137.

та забезпечення функціонування відповідної підсистеми (модуля) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Про початок функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у складі всіх необхідних для її повного функціонування підсистем (модулів) Вища рада правосуддя публікує оголошення у газеті «Голос України» та на веб-порталі судової влади України¹.

4 вересня 2021 р. Вища рада правосуддя оголосила про початок функціонування окремих підсистем ЄСІТС – «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистеми відеоконференцзв'язку². Відповідно з 4 жовтня 2021 р. почала діяти нова редакція ст. 376-1 КК України – «Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя».

Зважаючи на назву та диспозицію статті 376-1 КК України, з'ясування питання щодо законності або незаконності певних дій стосовно Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та інших автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя потребує звернення до інших нормативно-правових актів, які містять положення щодо порядку доступу до зазначених автоматизованих систем та користування ними. Такими нормативно-правовими актами є, зокрема:

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 15-1 «Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система», і ін.);

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Закон України від 27 квітня 2021 р. № 1416-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 27. Ст. 232.

² Про початок функціонування відповідних підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС): Оголошення Вищої ради правосуддя від 4 вересня 2021 р. *Голос України*. 2021. 4 вересня.

Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс України з процедур банкрутства, які містять норми щодо використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи під час розгляду судами відповідних категорій справ;

Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15-21, – визначає відповідний порядок щодо підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистеми відеоконференцзв'язку;

Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затверджений Рішенням Вищої ради правосуддя від 19 квітня 2018 р. № 1200/0/15-18, – визначає, зокрема, порядок доступу до цього реєстру різних категорій користувачів;

Положення про автоматизовану систему визначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для підготовки до розгляду і доповіді справ, затверджене Рішенням Ради суддів України від 16 квітня 2015 р. № 39;

Положення про автоматизовану систему розподілу справ (визначення члена Вищої ради правосуддя – доповідача), затверджене Рішенням Вищої ради правосуддя від 16 листопада 2017 р. № 3689/0/15-17.

Крім того, складовою правової основи функціонування зазначених систем є норми законів України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» та «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про

електронні довірчі послуги», які містять загальні правила стосовно захисту вищевказаної інформації та електронного документообігу.

Разом з тим аналіз ст. 376-1 КК України та кореспондуючих з нею положень нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що на цей час законодавство з питань функціонування та правової охорони автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя не можна вважати остаточно сформованим.

Зокрема, ст. 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», чинні процесуальні кодекси та деякі інші законодавчі акти містять низку відсильних норм, в яких йдеться про регламентацію певних питань на рівні Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. Наприклад, ст. 35 Кримінального процесуального кодексу України передбачає, що до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в обов'язковому порядку вносяться: дата надходження матеріалів, скарги, клопотання, заяви або іншого процесуального документа, прізвище особи, стосовно якої подані документи, та їх суть, прізвище (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшли документи, ім'я та по батькові, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, дані про суддю, який здійснював судове провадження, *та інші дані, передбачені Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.* Особливості розподілу кримінальних проваджень та інших передбачених законом процесуальних документів, що подаються до суду, встановлюються *Положенням про Єдину судову*

*інформаційно-телекомунікаційну систему*¹. Відповідно до ч. 4 ст. 3 Закону України «Про доступ до судових рішень» порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень також має визначатися *Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему*. Як відзначалось вище, згідно з вимогами ч. 7 ст. 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» таке Положення має бути затверджено Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України. Однак впродовж тривалого часу ця вимога Закону залишається нереалізованою, і процес розробки і обговорення вищевказаного Положення виявився надто тривалим.

Так, відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 10 травня 2018 р. № 1370-1/0/15-18 (зі змінами) утворено Постійну комісію Вищої ради правосуддя з питань Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з метою організації взаємодії органів системи правосуддя щодо розробки та запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. За результатами роботи Комісія висловила низку зауважень та пропозицій до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. Рішенням Вищої ради правосуддя від 28 лютого 2019 р. № 624/0/15-19 повернено на доопрацювання до Державної судової адміністрації України проєкт Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

запропоновано Державній судовій адміністрації України відкликати оголошення про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. 11 червня 2021 року Рада суддів України погодила доопрацьований Державною судовою адміністрацією України проєкт Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. 18 та 25 червня 2021 року відбулися засідання Координаційного комітету з питань реалізації та впровадження цифрового проєкту у сфері правосуддя, на яких було розглянуто проєкт зазначеного Положення. За результатами розгляду членами Комітету було надано низку пропозицій та зауважень, які були враховані Державною судовою адміністрацією України під час доопрацювання проєкту Положення. 15 липня 2021 року на адресу Вищої ради правосуддя надійшов доопрацьований проєкт Положення про таку систему. 19 липня 2021 року відбулося засідання Комісії із представниками Державної судової адміністрації України, під час якого було висловлено низку пропозицій та зауважень до проєкту Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, у зв'язку із чим Державною судовою адміністрацією України надано Вищій раді правосуддя доопрацьований проєкт Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи¹. Зазначене Положення було затверджено Рішенням

¹ Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15-21. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15-21, і в подальшому до цього Положення було внесено низку змін. При цьому Рішенням Голови Верховного Суду від 10 травня 2022 р. № 129/0/149-22 відтерміновано до 01 вересня 2022 р. набрання чинності змінами до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (в частині визначення особливостей автоматизованого розподілу судових справ), внесеними рішеннями Вищої ради правосуддя від 25 січня 2022 року № 83/0/15-22 та від 22 лютого 2022 року № 166/0/15-22¹.

Незатвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему спричиняє правову невизначеність у вирішенні низки питань, пов'язаних з функціонуванням цієї системи, у тому числі кримінально-правовою охороною її функціонування. При цьому така невизначеність посилюється тим, що поряд із нормами Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII, в якому йдеться запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на заміну автоматизованій системі документообігу суду, дотепер є чинним Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене Рішенням Ради Суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30 (з подальшими змінами)².

¹ Щодо відтермінування набрання чинності змінами до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Оголошення Голови Верховного Суду від 19 травня 2022 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001780-22#n3>

² Положення про автоматизовану систему документообігу суду: Затверджене Рішенням Ради Суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30. (Із змінами). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030414-10#Text>

В контексті порушеної проблеми заслуговує на увагу теза, висловлена раніше у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах (реєстр. № 4324 від 06.04.2009), який передбачав доповнення КК України новою статтею 376-1 «Несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду». Під час розгляду цього законопроєкту Головне науково-експертне управління зазначило, зокрема, таке: «Нова ст. 376-1 КК, як впливає із її тексту, відноситься до категорії класичних бланкетних кримінально-правових норм. Всупереч теорії кримінального права і правилам законодавчої техніки об'єктивна сторона злочину у диспозиції статті виписана, по-перше, при повній відсутності будь-яких унормованих правил, порядку дій, обов'язків та повноважень суб'єктів у зазначеній сфері правовідносин і, по-друге, за відсутності самої АСДО в адміністративних судах. Таким чином відсутні як правова, так і матеріальна основи, на яких базуються суспільні відносини, які пропонується взяти під кримінально-правову охорону. Необхідно спочатку запровадити вказану систему в адміністративних судах, установити порядок її діяльності, правила функціонування системи та її використання, порядок реєстрації, зберігання, відправлення документів та користування ними, визначити коло суб'єктів вказаних правовідносин, їх повноваження, обов'язки щодо документообігу та порядок доступу до системи і документів»¹.

¹ Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких

Наведене зауваження певною мірою є актуальним і на сьогодні, адже чинна редакція ст. 376-1 КК України забороняє незаконну втручання в роботу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, тоді як дотепер створено лише окремі підсистеми (модулі) цієї системи, а склад і правовий режим функціонування системи загалом визначено лише частково. Це є додатковим свідченням необхідності заповнення наявних прогалин законодавства та невідкладного затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Додаткового опрацювання потребує й стан правової регламентації інших автоматизованих систем, які використовуються в органах правосуддя. Як відзначалось вище, нормальне функціонування таких систем також охоплюється об'єктом кримінально-правової охорони за змістом ст. 376-1 КК України. З урахуванням цього, варто звернути увагу, зокрема, на вимогу Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою Положення про автоматизовану систему визначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів для підготовки до розгляду і доповіді справ має затверджуватися Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (ч. 9 ст. 98). Фактично ж нині діє Положення, затверджене Рішенням Ради суддів України¹, і це не в повній мірі узгоджується із зазначеною вимогою Закону.

законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» (реєстр. № 4323 від 06.04.2009). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34950

¹ Положення про автоматизовану систему визначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для підготовки до розгляду і доповіді справ: Затверджено Рішенням Ради суддів України від 16 квітня 2015 р. № 39. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0039414-15#Text>

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що для забезпечення повноцінної дії норм статті 376-1 КК України, які забороняють *незаконне* втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, необхідно усунути прогалини законодавства, яке регламентує порядок доступу до таких систем і їх використання. Зокрема, існує нагальна потреба затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, з прийняттям якого Положення про автоматизовану систему документообігу суду та Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень мають бути визнані такими, що втратили чинність. Водночас додаткового опрацювання потребують й нормативно-правові акти, які визначають правовий режим інших автоматизованих систем, що функціонують в органах та установах системи правосуддя.

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

2.1. Об'єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя

Формування характеристики будь-якого кримінального правопорушення потребує, насамперед, дослідження його складу. Значущість такого дослідження полягає як в можливості правильно кваліфікувати протиправне діяння, так і у виявленні його особливостей. Зазначене у повній мірі стосується й такого кримінального правопорушення, як незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. На перший погляд, зміст ст. 376-1 КК України є простим і зрозумілим, але при більш уважному вивченні виявляється, що формулювання цієї статті щодо об'єктивних ознак забороненого нею правопорушення є неоднозначними й такими, що потребують

уточнення. Враховуючи вказане, доцільно розглянути це питання більш детально.

Об'єкт та об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це його зовнішні ознаки, котрі дають можливість визначити законні права та свободи, що зазнали протиправного впливу, а також встановити умови, що спричинили та сприяли вчиненню суспільно небезпечного діяння. Водночас виявлення та правова оцінка ланцюгу «діяння – причинно-наслідковий зв'язок – суспільно небезпечні наслідки» дозволяє встановити зовнішні прояви протиправного діяння, істотність заподіяної ним шкоди, і ін.

Першочергове значення у встановленні складу кримінального правопорушення має саме об'єкт посягання. Об'єкт кримінального правопорушення є надзвичайно важливим, хоч і юридично рівнозначним обов'язковим елементом складу будь-якого кримінально протиправного діяння. За допомогою встановлення об'єкту посягання законодавець має змогу правильно розподілити нові кримінальні правопорушення за відповідними, вже існуючими, розділами кримінального законодавства.

Теоретичний аспект об'єкту злочину (кримінального правопорушення) детально розроблено в юридичній науці, проте до цього часу точиться багато дискусій щодо його визначення¹. При цьому найбільш усталеною є позиція, за якою поняття «об'єкт злочину (кримінального правопорушення)» визначається як таке, що вказує на певні суспільні відносини. Зокрема, В. Я. Горбачевський зазначає, що об'єктом злочину є суспільні

¹ Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 70-75.

відносини, які перебувають під охороною кримінального закону, на які посягає злочин, яким заподіюються або які ставляться під загрозу заподіяння суспільно небезпечної шкоди¹. Такої ж думки притримувався М.Й. Коржанський (об'єктом злочину у кримінальному праві є суспільні відносини, які охороняються законом від злочинних посягань)². Автори підручника «Кримінальне право України» за редакцією М. І. Мельника та В. А. Клименка також вважають, що об'єктом злочину є суспільні відносини між людьми, що існують у суспільстві та охороняються нормами кримінального законодавства³. Водночас науковцями конкретизовано, що суспільні відносини – це специфічні взаємодії, врегульовані різноманітними соціальними нормами. Суспільні відносини виникають між двома та більше людьми, які відіграють певну соціальну роль, мають якусь соціальну позицію. Виникають вони також і між групами людей, між людиною та групою⁴.

З урахуванням того, що суспільні відносини, на які посягають кримінальні правопорушення і які є об'єктами таких правопорушень, є дуже різноманітними, у кримінально-правовій науці сформувалася певна класифікація цих об'єктів. Така класифікація є необхідною, тому що вона сприяє більш повному розкриттю сутності та значимості об'єктів кримінальних

¹ Горбачевський В. Я. Кримінальне право України: теоретичний курс та практикум: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2005. С. 61.

² Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій. К.: Атіка, 2001. С. 342.

³ Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.. Вид. 3-тє, переробл. та допов. / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. К.: Юридична думка, 2004. С. 78.

⁴ Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Атіка, 2004. С. 234.

правопорушень. Найбільш поширеною класифікацією об'єктів є так звана «вертикальна» класифікація. Вона розрізняє об'єкти загальні, родові і безпосередні. Традиційно загальним об'єктом називають усі суспільні відносини, поставлені під охорону кримінального законодавства. Однак це не означає, що кримінальне право охороняє усі без винятку суспільні відносини. Норми кримінального права спрямовані на захист лише тих суспільних відносин, спричинення шкоди яким здатне завдати істотної шкоди інтересам суспільства в цілому. Тобто, об'єктом злочину є не всі й не будь-які суспільні відносини, а лише ті, які охороняються кримінальним правом. Родовий об'єкт являє собою менш високий (усереднений) рівень узагальненості суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Групування суспільних відносин здійснюється не довільно, а на підставі об'єктивно існуючих критеріїв, які обумовлюють їх тотожність або однорідність. Такими критеріями є різні елементи суспільних відносин, які охороняються, їх соціальне призначення в них (суб'єкти або предмети відносин, зміст та особливість соціального зв'язку). Основою ж такої класифікації суспільних відносин справедливо визнається та чи інша сфера державного або громадського життя. Тому родовими об'єктами слід визнавати відносини власності, систему господарювання, відносини, що забезпечують належний громадський порядок і моральність та інш. Під безпосереднім об'єктом злочину розуміються ті конкретні суспільні відносини, які поставлено законодавцем під охорону певної статті Особливої частини КК і яким завдається шкоди злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину¹.

¹ Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 72-74.

В контексті розгляду питання стосовно об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, науковці насамперед звертають увагу, що законодавець розмістив цю статтю у розділі XVIII Особливої частини КК «Злочини проти правосуддя» (назва розділу у чинній редакції – «Кримінальні правопорушення проти правосуддя»). У зв'язку з цим окремі науковці і практики наголошують, що такий підхід законодавця є помилковим. Зокрема, аналізуючи цей аспект, М.І. Хавронюк відзначає, що у висновку Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України до законопроекту, який передбачав доповнення КК України цією статтею, зазначалося таке: «Сумнівною є ідея віднесення усіх передбачених ст. 376-1 протиправних дій до злочинів проти правосуддя... Адже порядок роботи автоматизованої системи документообігу суду ... за своєю суттю насправді не є правосуддям». Враховуючи цю тезу, М. І. Хавронюк зауважив, що виходячи з головної ідеї Закону № 1475-VI, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, мали би бути інтереси правосуддя в частині реалізації конституційного принципу незалежності суддів при здійсненні судочинства. Насправді ж, аналізуючи назву і текст цієї статті, в якій жодного слова немає про розподіл справ між суддями, доводиться визнати: її основний безпосередній об'єкт не пов'язаний з інтересами правосуддя, а є альтернативним і навіть, так би мовити, мінливим – залежно від ситуації. Цим об'єктом може бути: 1) порядок виконання службовими особами своїх повноважень – у випадку, коли діяння вчинене службовою особою, яка має право доступу до автоматизованої системи документообігу суду (АСДОС); 2) нормальна робота АСДОС, яка

убезпечує її від несанкціонованого втручання, – у випадку, коли діяння вчинене іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до АСДОС. Основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, не пов'язаний з інтересами правосуддя в частині реалізації конституційного принципу незалежності суддів при здійсненні судочинства, а є альтернативним і навіть, так би мовити, мінливим – залежно від ситуації. При цьому в першому з названих випадків додатковим об'єктом може бути власність на комп'ютерну інформацію, а також установлений порядок зберігання та використання цієї інформації (у випадку, коли йдеться про несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДОС), або ж нормальна робота АСДОС (в інших випадках). Таке визначення додаткового обов'язкового об'єкта виключає можливість і необхідність додаткової кваліфікації незаконного втручання в роботу АСДОС, відповідно, за статтями 362 і 361 КК. З урахуванням цього, М.І. Хавронюк констатував, що «місце ст. 376-1 – не в розд. XVIII Особливої частини КК «Злочини проти правосуддя», а саме десь між її розд. XVI, присвяченим злочинам у сфері використання, зокрема, автоматизованих систем, і розд. XVII, присвяченим злочинам у сфері службової діяльності»¹.

Беручи до уваги наведений висновок, В.А. Козак небезпідставно зауважує, що з такою позицією навряд чи можна погодитися хоча б з огляду на те, що помістити будь-яку статтю саме між розділами Особливої частини КК означає ніщо інше, як позбавити відповідний злочин родового об'єкта, а,

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 7.

значить, і його юридичної природи. В продовження цієї думки дослідник зазначає, що розміщення законодавцем статті 376-1 саме у розділі «Злочини проти правосуддя» дозволяє зробити висновок про те, що суспільними відносинами, яким у першу чергу завдається шкода при здійсненні незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, виступають конституційні принципи діяльності суду, пов'язані, зокрема, з об'єктивним і неупередженим розподілом справ між суддями. У даному випадку саме вони і є основним безпосереднім об'єктом злочину. Додатковим безпосереднім об'єктом можуть бути суспільні відносини з приводу безпеки інформаційних ресурсів, які містить АСДС; належного виконання посадовою особою своїх обов'язків з користування цією системою та ін.¹

Стосовно безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України, у юридичній літературі наявні й інші точки зору. Зокрема, досліджуючи питання кримінально-правової охорони інформаційної безпеки України, М.В. Карчевський називає злочин, передбачений ст. 376-1 КК, серед таких, що посягають на відносини у сфері використання інформаційних технологій². На думку А. С. Беніцького, основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері правосуддя з приводу безпеки інформаційних ресурсів, що містяться в автоматизованій системі документообігу суду, а також

¹ Козак В. А. Уголовная ответственность за незаконное вмешательство в работу автоматизированной системы документооборота суда: анализ основного состава преступления. *Проблемы законности*. 2013. Вып. 122. С. 169-170.

² Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 29.

безпеки роботи такої системи, а додатковим безпосереднім – суспільні відносини у сфері забезпечення незалежності суддів при відправленні правосуддя¹. Коментуючи таку позицію, В.А. Козак відзначає, що у цьому випадку А. С. Беніцький акцентує увагу, насамперед, на заподіянні злочином шкоди суспільним відносинам, що забезпечують безпеку відповідних інформаційних ресурсів, які містяться в АСДС, а не відносинам, пов'язаним з дотриманням конституційних принципів діяльності суду².

Отже, наукові підходи щодо визначення об'єкта досліджуваного кримінального правопорушення є неоднозначними. Певною мірою це можна пояснити нестандартністю бачення законодавцем місця вказаного протиправного діяння у системі кримінальних правопорушень. Разом з тим зрозумілим є те, що обрання розділу для розміщення статті 376-1 у КК України було обґрунтовано, насамперед, необхідністю забезпечити відповідний сегмент суспільних відносин у сфері правосуддя.

З урахуванням наведеного вище, є підстави для висновку, що основним безпосереднім об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері правосуддя в частині визначеного порядку функціонування автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Додатковим безпосереднім об'єктом є права та законні інтереси працівників суду, а також учасників судового процесу.

¹ Кримінальне право (Особлива частина) : підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Елтон-2, 2012. С. 533.

² Козак В. А. Зазначена праця. С. 169.

Водночас аналіз судових вироків, оприлюднених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, вказує на те, що у ряді випадків правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України, вчинялося у сукупності з іншими кримінальними правопорушеннями (кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, у сфері службової діяльності та професійної діяльності), що пояснюється загальною метою кримінального правопорушника. Зокрема, відповідно до вироку Личаківського районного суду м. Львова від 8 вересня 2017 року у справі № 463/1672/17 (провадження №1-кп/463/277/17) особу було обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 366 та ч. 1 ст. 376-1 КК України, за таких обставин: обвинувачений, працюючи на посаді начальника відділу організаційного забезпечення роботи Господарського суду Львівської області, будучи службовою особою, наділеною організаційно-розпорядчими функціями, а також правом доступу користувача автоматизованої системи для роботи з комп'ютерною програмою «Діловодство спеціалізованого суду», 07.10.2015 року у період часу з 14.32 год. до 14.39 год., перебуваючи у приміщенні приймальні голови суду, що знаходиться на 4 поверсі адміністративної будівлі за адресою: м. Львів, вул. Личаківська, 128, діючи умисно, з метою внесення неправдивих відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, з особистих мотивів, шляхом незаконного доступу до комп'ютерної програми «Діловодство спеціалізованого суду» під іменем та паролем працівника Господарського суду Львівської області, використовуючи стаціонарний персональний комп'ютер суду, вніс до комп'ютерної програми «Діловодство спеціалізованого суду» неправдиві відомості - тексти підроблених рішень

Господарського суду Львівської області у справі №26/0204. Крім цього, обвинувачений склав завідомо неправдиві офіційні документи – рішення Господарського суду Львівської області у справі №26/0204 за позовом ТОВ «ЮССАМ» до ТОВ «ІНВІК», за участі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору ТОВ «Побужський феронікелевий комбінат», про зміну способу та порядку виконання рішень та визнання дійсним договору про заміну кредитора у зобов'язанні, а саме: ухвалу від 28.10.2009 про порушення провадження у справі, ухвалу від 10.11.2009 про відкладення розгляду справи, ухвалу від 20.11.2009 про відкладення розгляду справи, рішення суду від 01.12.2009, яким позов задоволено частково, звернуто стягнення на предмет застави та визнано за ТОВ «ЮССАМ» (86700, Донецька область, м. Харцизьк, вул. Первомайська, 6, код ЄДРПОУ 36680013) право власності на майно¹. Таким чином, вчинено два кримінальні правопорушення, що посягають на декілька об'єктів.

Переходячи до розгляду питання стосовно предмета досліджуваного правопорушення, варто відзначити, що певний період часу у науці кримінального права була поширена позиція, відповідно до якої предметом злочину вважалися речі матеріального світу, впливаючи на які, особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних відносин². Проте в останні роки в літературі все частіше висловлюється точка зору, згідно з якою предметом злочину можуть бути як

¹ Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 8 вересня 2017 р. у справі № 463/1672/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

² Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студ. юрид. вузів і фак. К.: А.С.К., 2001. С. 104.

матеріальні речі, так і нематеріалізовані об'єкти. Зокрема, М. М. Панов вважає, що до дефініції предмету злочину слід включати не тільки фізичні предмети (речі, майно), а й реально існуючі явища об'єктивного світу: енергію (електричну, теплову, ін.), а також інформацію, у зв'язку з існуванням чи створенням яких або з їх обігом вчиняється злочин¹. О. Е. Радутний також пропонує розуміти під предметом злочину речі або інші явища об'єктивного світу (інформація, енергія тощо), з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діянні особи ознак складу конкретного злочину².

Другий з наведених підходів (щодо розширеного розуміння поняття предмета кримінального правопорушення) здається цілком переконливим. Разом з тим потрібно звернути увагу й на те, що у науці кримінального права дотепер ведеться дискусія стосовно місця предмета кримінального правопорушення серед елементів його складу. Не вдаючись до детального огляду всього багатоманіття думок, висловлених з цього приводу у науковій літературі, варто відзначити, що серед них доволі обґрунтованим є висновок В. Я. Тація, котрий наголошує, що предмет злочину не може претендувати на роль самостійного елемента складу злочину, адже склад злочину являє собою сукупність його обов'язкових елементів (об'єкта, об'єктивної сторони,

¹ Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ; платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків : монографія / наук. ред. В. І. Борисов. Харків : Право, 2009. С. 44.

² Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю : монографія. Х.: «Ксілон», 2008. С. 96.

суб'єктивної сторони, суб'єкта злочину). Відсутність хоча б одного із цих елементів виключає склад злочину й, відповідно, кримінальну відповідальність. Предмет злочину є не обов'язковою, а факультативною щодо загального поняття складу злочину ознакою, тому, відповідно, його можна називати лише ознакою, а не елементом складу злочину¹. Поряд із цим представники науки кримінального права відзначають, що законодавець по-різному описує ознаки предмета злочину в законі про кримінальну відповідальність. Вибір того чи іншого способу (прийому) при законодавчому визначенні предмета злочину багато в чому залежить від характеру злочину, а також від індивідуальних властивостей його предмета. Так, у багатьох випадках у самому законі йдеться лише про певний вид предметів, і через те будь-який з предметів даного виду має однакове значення для кримінальної відповідальності².

Висловлені у науковій літературі позиції стосовно предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, також характеризуються певними відмінностями.

Зокрема, досліджуючи це питання у період дії первинної редакції вказаної статті («Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду»), В.А. Козак констатував, що предметом аналізованого злочину є відомості, які вносяться в АСДС. Саме з приводу них і здійснюється

¹ Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1988. С. 55.

² Кримінальне право України. Загальна частина / за редакцією професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер. Право, 2001. 236 с.

це суспільно небезпечне діяння. Такими відомостями можуть бути, зокрема: дата надходження відповідних матеріалів до суду, прізвище особи, щодо якої подані документи, та їх сутність, прізвище (найменування) особи (органу), від якого надійшли документи, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, відомості про суддю, який здійснював судове провадження, і ін. При цьому названі відомості можуть бути як правдивими, такими, що відповідають дійсності, так і неправдивими, що не відповідають їй¹.

На думку О. Федорчук, питання про предмет злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України (незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду), необхідно вирішувати виходячи зі змісту поняття інформації, яке містить чинне законодавство. Проводячи огляд відповідного законодавства, дослідниця відзначає, що поняття «інформація» міститься, зокрема, у таких нормативно-правових актах, як: Цивільний кодекс України, закони України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про телекомунікації». Відповідні положення ст. 200 Цивільного кодексу України та ст. 1 Закону України «Про інформацію» є ідентичними. У них закріплено, що інформацією є «будь-які відомості та (або) дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Аналізуючи Закон України «Про науково-технічну

¹ Козак В. А. Уголовная ответственность за незаконное вмешательство в работу автоматизированной системы документооборота суда: анализ основного состава преступления. *Проблемы законности*. 2013. Вып. 122. С. 171; Злочини проти правосуддя: навч. посіб. за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 37.

інформацію», можна дійти висновку, що він деталізує поняття інформації і визначає, що «науково-технічною інформацією є будь-які відомості та (або) дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Також відповідно до ст. 1 Закону України «Про телекомунікації» інформація визначається як відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб. У підсумку ж О. Федорчук дійшла висновку, що предметом незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду є як інформація, що вноситься до АСДС, так і сама АСДС, з приводу якої вчиняється злочин, як матеріальний носій, на якому зберігається зазначена інформація. Інформацією у цьому разі є будь-яка текстова чи інша інформація, що існує в електронному вигляді, обробляється в АСДС або зберігається в цій системі на відповідних носіях і може створюватись, змінюватись чи використовуватись за допомогою цієї системи¹.

Схожу позицію висловлював і М. І. Хавронюк. А саме, аналізуючи первинну редакцію ст. 376-1 КК України, науковець дійшов висновку, що залежно від форм об'єктивної сторони досліджуваного злочину його предметом є: 1) автоматизована система документообігу суду; 2) комп'ютерна інформація,

¹ Федорчук О. Предмет злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України (незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду). *Підприємництво, господарство, право*. 2016. № 11. С. 188-189.

тобто будь-яка текстова чи інша інформація, що існує в електронному вигляді, яка обробляється в АСДОС або зберігається в цій системі на відповідних носіях (зазвичай жорстких магнітних дисках) і може створюватись, змінюватись чи використовуватись за допомогою комп'ютера. Виходячи з характеристики АСДОС це може бути інформація про розподіл справ між суддями, про стан розгляду судових справ, про судові рішення, статистичні дані тощо. Така інформація є предметом розглядуваного злочину лише в тому разі, коли вона створена на законних підставах і має відповідний режим захисту, встановлений згідно з чинним законодавством¹.

Поряд із цим, за висновком О. І. Заліска, предметом злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України, виступає певна інформація – відомості, що вносяться до автоматизованої системи документообігу суду, це може бути дата надходження позовної заяви, інформація про предмет спору та сторони у справі, про рух судових документів, дані про суддю, який розглядав справу, тощо, *а також програмне забезпечення*².

Беручи до уваги розглянуті вище наукові позиції у співставленні їх із чинною редакцією ст. 376-1 КК України, можна погодитись із тим, що предметом цього кримінального правопорушення є інформація, котра вноситься до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах. Стосовно ж самих цих

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 11-12.

² Заліско О. І. Правосуддя в Україні як об'єкт кримінально-правової охорони: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. С. 136.

автоматизованих систем вбачається, що їх не можна вважати предметом цього кримінального правопорушення, оскільки ці системи цікавлять суб'єкта-правопорушника виключно як ключ до відомостей, котрі дозволять змінити хід чи результати розгляду тієї чи іншої судової справи, що знаходиться в межах його інтересів. Порушення роботи зазначених автоматизованих систем не є самоціллю.

Продовжуючи аналіз, потрібно приділити увагу опрацюванню питання стосовно об'єктивної сторони досліджуваного правопорушення. В цьому контексті береться до уваги, що об'єктивна сторона є однією з основних підсистем складу злочину і складається із ряду взаємодіючих елементів, які у своїй сукупності утворюють процес зовнішнього посягання на об'єкт кримінально-правової охорони. Дослідження впливу на суспільну небезпеку діяння ознак об'єктивної сторони складу злочину дозволяє з'ясувати як їх роль під час криміналізації діяння на стадії правотворення, так і вплив цих ознак на кваліфікацію діяння, а також на призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його виконання – на стадії правозастосування¹.

Із змісту ст. 376-1 ККУкраїни вбачається, що це кримінальне правопорушення з формальним складом, який не включає суспільно небезпечні наслідки як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони. Відповідно, правопорушення вважається закінченим з моменту вчиненого зазначеного у законі діяння.

Об'єктивна сторона цього правопорушення виражається у вчиненні хоча б одного із таких діянь: 1) умисне внесення

¹ Рудковська М. Р. Значення об'єктивної сторони злочину для характеристики суспільної небезпеки діяння. *Наше право*. 2017. № 3. С. 95.

неправдивих відомостей до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах; 2) несвоєчасне внесення відомостей до таких систем; 3) несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в таких системах; 4) інше втручання в роботу таких систем. Якщо злочин вчиняє не службова особа, яка має право доступу до вищевказаних автоматизованих систем, а будь-яка інша, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є також і спосіб його вчинення – здійснення злочинних дій шляхом несанкціонованого доступу до системи (ч. 1 ст. 376-1). Кваліфікуючою ознакою досліджуваного правопорушення є вчинення вищевказаних дій за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 376-2). У разі коли діянням спричинено тяжкі наслідки або якщо воно вчинене повторно, чи якщо ним заподіяно значної шкоди, додаткова кваліфікація ні за ч. 2 ст. 364, ні за ч. 2 ст. 361 КК не потрібна, оскільки такою є воля законодавця, який передбачив саме такий спеціальний склад злочину (без вказаних кваліфікуючих ознак)¹.

Як зазначає М. В. Карчевський, відмежування злочинів, передбачених ст. ст. 361 («Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж») та 362 КК («Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах,

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 13.

комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї»), від незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК) слід проводити за правилами розв'язання конкуренції загальних і спеціальних норм. Стаття 376-1 являє собою види спеціальних заборон, загальними для них виступають ст. ст. 361 та 362 КК. Тому у випадках втручання в роботу названих спеціалізованих автоматизованих систем відповідальність настає тільки за статтею 376-1 КК¹.

Текстуальний та системний аналіз положень ч. 1 ст. 376-1 КК України вказує на низку дискусійних аспектів. Зокрема, коментуючи зміст цієї частини (у початковій її редакції), М.І. Хавронюк небезпідставно зауважив, що перші дві з визначених форм злочину, по суті, є спеціальними видами несанкціонованого втручання в роботу автоматизованих систем (ст. 361 КК), третя – спеціальним видом несанкціонованих дій з інформацією, яка обробляється в автоматизованих системах або зберігається на носіях такої інформації (ст. 362), і водночас, якщо зазначені діяння вчиняє службова особа, – перша з названих форм є спеціальним видом службового підроблення (внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей – ст. 366), яке, у свою чергу, є спеціальним видом зловживання службовим становищем (статті 364, 423), друга – спеціальним видом зловживання службовим становищем або службової бездіяльності (статті 364, 426). В контексті

¹ Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 174.

цього дослідник також відзначає, що документом є передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, яка має юридичне значення, шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці, дискеті або іншому носії (ст. 27 Закону від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію»), а електронним документом – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи його реквізити (ст. 5 Закону від 22 травня 2003 р. № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг»). Усе це дуже заплутує питання щодо кваліфікації злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, і потребує, по-перше, складного тлумачення, по-друге, суттєвого удосконалення (спрощення) самої диспозиції ч. 1 цієї статті¹.

Спираючись на напрацювання науковців, які раніше аналізували зміст статті 376-1 КК України², можна конкретизувати, що внесення неправдивих відомостей до ЄСІТС або іншої автоматизованої системи в органах правосуддя проявляється у введенні до системи інформації, яка не відповідає дійсності. Ця інформація може стосуватися, зокрема, дати надходження документа в суд, предмета спору, сторін або інших учасників

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 10.

² Козак В. А. Уголовная ответственность за незаконное вмешательство в работу автоматизированной системы документооборота суда: анализ основного состава преступления. *Проблемы законности*. 2013. Вып. 122. С. 171-172; Кирилюк Р. І. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2013. С. 342-346; Хавронюк М. І. Зазначена праця.

процесу, етапів проходження справи і матеріалів, строків розгляду, текстів судових рішень, тощо.

Так, в ході судового розгляду однієї з кримінальних справ було встановлено, що відповідно до п. 35 наказу № 63/а від 12.09.2016 року голови Дніпровського районного суду м. Києва відповідальною особою за реєстрацію в автоматизованій системі документообігу суду «Д-3», розподіл та передачу суддям справ про адміністративні правопорушення та інших матеріалів призначено секретаря судових засідань ОСОБА_1. 06.04.2017 року до Дніпровського районного суду надійшли матеріали про адміністративне правопорушення учасником якого був ОСОБА_5. В цей же день, ОСОБА_1 перебуваючи в одному з службових кабінетів Дніпровського районного суду м. Києва, використовуючи комп'ютерне обладнання на якому встановлено КП «Д-3», за допомогою власного логіну та паролю внесла до електронної автоматизованої системи документообігу суду «Д-3» анкетні дані зазначеного вище учасника, тим самим створила протокол автоматизованого розподілу та звіт про автоматизований розподіл, де зазначалось номер судової справи, номер провадження, анкетні дані учасника процесу а також інформація щодо вибору судді по справі. У подальшому, 06.04.2017 року шляхом втручання в автоматизовану систему документообігу суду «Д-3», ОСОБА_1 за допомогою власного логіну та паролю внесла відомості про зміну учасника судового процесу з ОСОБА_5 на ОСОБА_6. Згодом аналогічні неправомірні дії щодо зміни імен учасників справ про адміністративні правопорушення вчинялись секретарем судового засідання багаторазово¹.

¹ Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 13 травня 2019 р. у справі № 755/38/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

Під час розгляду ще однієї кримінальної справи за ст. 376-1 КК України судом було встановлено, що керівник апарату Дарницького районного суду м. Києва ОСОБА_1, будучи службовою особою цього суду та відповідальним за наповнення Єдиного державного реєстру судових рішень електронними копіями судових рішень, винесених Дарницьким районним судом міста Києва у період з 01.01.2010 по 01.01.2013, та уповноваженим підписувати електронні копії судових рішень власним електронним цифровим підписом, протиправно використав надані йому повноваження та своє службове становище, умисно вчинивши кримінальні правопорушення. Зокрема, керівник апарату Дарницького районного суду м. Києва ОСОБА_1, перебуваючи в приміщенні суду, діючи умисно, 02.02.2016 перебуваючи в автоматизованій системі документообігу суду під власним логіном користувача – «ІНФОРМАЦІЯ_2», вніс до переліку документів справи № 02/2-428/2012, яка перебувала на розгляді судді Дарницького районного суду м. Києва ОСОБА_46, документ за типом «Ухвала суду», а саме електронну копію підробленої ухвали Дарницького районного суду міста Києва від 23.03.2012 у справі № 02/2-428/2012, про затвердження мирової угоди між ОСОБА_5 та ОСОБА_6 та визнання права власності ОСОБА_5 на житловий будинок з підземним паркінгом та блоком соціально-побутового призначення, розташованим на земельній ділянці 0,19 га, за адресою: АДРЕСА_4, загальною площею 5160, 7 м², усвідомлюючи, те що вказана ухвала містить завідомо неправдиві відомості щодо сторін у справі, предмету спору та тексту судового рішення, яку засвідчив власним цифровим підписом та 02.02.2016 о 13:23:38 скерував до Єдиного держав-

ного реєстру судових рішень, реєстраційний номер ЄДРСР: 55371361¹.

Несвоєчасне внесення відомостей полягає у внесенні до ЄСІТС або іншої автоматизованої системи інформації з порушенням встановлених для цього строків. Наприклад, ч. 2 ст. 18 Кодексу адміністративного судочинства України встановлено вимогу, згідно з якою позовні та інші заяви, скарги та інші визначені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів². Подібно до цього ч. 2 ст. 35 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що матеріали кримінального провадження, скарги, заяви, клопотання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження таких матеріалів³.

Аналіз матеріалів, оприлюднених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, дозволяє констатувати встановлення

¹ Вирок Подільського районного суду м. Києва від 12 грудня 2018 р. у справі № 758/14826/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

² Кодекс адміністративного судочинства України. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

³ Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

судами низки випадків, коли вчинення злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, полягало саме у несвоечасному внесенні відомостей до автоматизованої системи документообігу суду.

Так, в ході розгляду однієї з кримінальних справ суд встановив, що відповідно до наказу Тисменицького районного суду Івано-Франківської області від 13.04.2017 року № 02-06/28 секретарю суду ОСОБА_1 було визначено функціональні обов'язки та надано йому право користувача, право доступу до автоматизованої системи документообігу Тисменицького районного суду Івано-Франківської області. ОСОБА_1, будучи працівником апарату Тисменицького районного суду Івано-Франківської області, перебуваючи на посаді секретаря суду, будучи службовою особою, наділеною організаційно-розпорядчими функціями, отримавши матеріали адміністративної справи у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху щодо ОСОБА_3 у вчиненні ним адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 130 КУпАП (№ протоколу БД № 394714) з невстановлених причин, у день надходження, умисно не вніс до автоматизованої системи документообігу суду відомості про надходження зазначених матеріалів адміністративної справи, чим порушив свої функціональні обов'язки, а також розділ 6 п. 1 Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого 26.11.2010 року Рішенням Ради суддів України № 30 (у редакції рішення Ради суддів України № 17 від 02.03.2018 року), відповідно до якого вхідна кореспонденція, в тому числі процесуальні документи, приймається і опрацьовується користувачами АСДС відповідно до їх функціональних обов'язків та реєструється в АСДС в день її надходження. В подальшому, секретар суду з невстановлених причин, тривалий час умисно не вносив зазначені відомості до автоматизованої системи документообігу

Тисменицького районного суду Івано-Франківської області, що призвело до винесення 22.06.2018 року суддею Тисменицького районного суду Івано-Франківської області, після виявлення 18.06.2018 року даного факту працівниками апарату суду та внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, постанови про закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 130 КУпАП, щодо ОСОБА_3 у зв'язку із закінченням строку накладення адміністративного стягнення. В подальшому подібним чином секретар суду умисно не вносив до автоматизованої системи відомості про надходження матеріалів низки інших адміністративних справ у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, внаслідок чого провадження в цих справах також закривалося у зв'язку зі спливом строку притягнення винних до адміністративної відповідальності¹.

Висвітлюючи проблемні питання кваліфікації дій службових осіб щодо несвоєчасного внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, Р. І. Кирилюк відзначив, що Державна судова адміністрація України за дорученням Ради суддів України опрацьовувала листи апеляційних адміністративних судів щодо надання роз'яснень із приводу можливості одночасного автоматичного розподілу множини справ після їх реєстрації, наприклад, у кінці робочого дня. В цьому контексті виникало питання стосовно того, чи вважається такий розподіл несвоєчасним та чи тягтиме він відповідальність, визначену ч. 1 ст. 376-1 КК України. Для того,

¹ Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 20 березня 2019 р. у справі № 352/2020/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

аби відповісти на порушене запитання, слід звернутися до поняття «реєстрація вхідної кореспонденції, що міститься у п. 1.5 Положення про автоматизовану систему документообігу суду. Під реєстрацією вхідної кореспонденції розуміється фіксування факту надходження до суду передбачених законом процесуальних документів, судових справ, матеріалів кримінального провадження, скарг, заяв, клопотань, звернень тощо, матеріалів, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, внесення даних до реєстраційних карток в автоматизованій системі (дата надходження; інформація про предмет спору; прізвище (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшли документи; прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію; дані про суддю, відомості про судовий збір та інші дані, передбачені цим Положенням та іншими нормативно-правовими актами), а також присвоєння реєстраційних номерів або номерів справи, номерів провадження. Із зазначеного випливає, що реєстрація та автоматичний розподіл справ є процесом, що складається із сукупності послідовних, відповідної тривалості у часі, дій. А тому визначальним чинником для кваліфікації дій відповідного працівника апарату суду має стати з'ясування, в який день здійснено такий автоматичний розподіл. Зважаючи на те, що згідно з підпунктом 2.8.1 п. 2.8 Положення реєстрація вхідної кореспонденції здійснюється у день її надходження, а відповідно до пункту 3.1 Положення автоматичний розподіл справ – під час їх реєстрації, такий розподіл має бути здійснений у день надходження відповідного процесуального документа до суду (позову, апеляційної чи касаційної скарги на судові рішення тощо). Умисний автоматичний розподіл справи на наступний день після її

реєстрації, за відсутності обставин, які виключають злочинність діяння та обставин, які свідчать про відсутність ознак злочину, утворюватиме склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 376-1 КК України¹.

Водночас Р. І. Кирилук відзначив, що проблемним питанням є і визначення, протягом якого часу до автоматизованої системи документообігу мають вноситися відомості щодо процесуальних дій та судових рішень, відомості щодо набрання судовим рішенням законної сили, формування виконавчого документа в автоматизованій системі. Розділом 4 Положення про автоматизовану систему документообігу суду відповідні строки не передбачені, а тому у таких випадках слід ставити питання про притягнення відповідальних службових осіб до дисциплінарної відповідальності².

Питання стосовно виокремлення в ч. 1 ст. 376-1 КК України третьої форми забороненого нею діяння (несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованих системах) також є дискусійним. Так, коментуючи цю статтю у початковій її редакції, В. А. Козак пояснював, що несанкціоновані дії з інформацією, яка міститься в автоматизованій системі документообігу суду – це вчинення особою будь-яких дій із зазначеною інформацією без відповідного дозволу. Доступ до АСДС надається їй користувачам – суддям і працівникам апарату відповідного суду згідно з їх функціональними обов'язками на підставі

¹ Кирилук Р. І. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2013. С. 345.

² Кирилук Р. І. Зазначена праця. С. 346.

наказу керівника апарату суду. Функціональні обов'язки і права користувачів АСДС, надання і позбавлення права доступу до неї у кожному окремому суді визначаються на підставі наказів голови суду та керівника апарату суду (як це передбачається Положенням про АСДС)¹.

Поряд із цим, М. І. Хавронюк висловив низку критичних зауважень щодо змісту формулювань ч. 1 ст. 376-1 КК України. Зокрема, науковець проаналізував цю статтю у співставленні з положеннями Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», згідно з яким несанкціоновані дії щодо інформації в системі – це дії, що провадяться з *порушенням порядку доступу до цієї інформації*, встановленого відповідно до законодавства. Тобто дії є несанкціонованими, якщо вони вчинені без дозволу або згоди власника відповідної інформації. Несанкціонованими діями з інформацією, що розміщена в АСДОС, можуть бути зміна, знищення, блокування, перехоплення або копіювання такої інформації. Такий висновок, – якщо виходити з того, що вжиті в одному законі (КК) поняття мають однаковий зміст, – впливає з диспозицій ст. 362 КК, яка передбачає відповідальність саме за «несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється ... в автоматизованих системах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї», і містить саме наведений перелік несанкціонованих дій. Зміна комп'ютерної інформації – це заміна або вилучення будь-якої складової частини відповідної

¹ Козак В. А. Уголовная ответственность за незаконное вмешательство в работу автоматизированной системы документооборота суда: анализ основного состава преступления. *Проблемы законности*. 2013. Вып. 122. С. 172.

інформації чи внесення до цієї інформації будь-яких додаткових, раніше відсутніх у ній складових частин. Знищення інформації в системі розуміють як дії, внаслідок яких інформація із системи зникає. При цьому знищенням слід вважати не лише ліквідацію файлу, каталогу тощо, у вигляді яких існувала інформація, а й приведення певної інформації у такий стан, який унеможлиблює її використання. Блокування комп'ютерної інформації – це дії, внаслідок яких унеможливується доступ до неї, перехоплення – дії, внаслідок яких комп'ютерна інформація, що передається певному адресату каналами зв'язку, потрапляє у розпорядження іншої особи, а її копіювання означає виготовлення із застосуванням можливостей комп'ютера електронної копії певної комп'ютерної інформації. При цьому не може бути як санкціонованих, так і несанкціонованих дій з інформацією, вчинюваних відповідно шляхом санкціонованого і несанкціонованого до неї доступу. Тобто третя форма злочину, передбаченого ст. 376-1 КК, сформульована за принципом «масло масляне». Зважаючи на це, М. І. Хавронюк констатував, що перша, третя і четверта форми розглядуваного злочину за своїм змістом перетинаються (частково збігаються).¹

Роз'яснюючи зміст формулювання «несанкціоновані дії з інформацією», В. І. Осадчий також зауважив, що термін «санкціонувати» означає, зокрема, давати санкцію (визнати законність чогось). Таким чином, несанкціоновані дії є діями незаконними. Несанкціоновані дії з інформацією означають, фактично, здійснення всупереч нормативно визначеному

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 10-11.

порядку користування цією системою впливу на наявну в системі інформацію, скажімо, щоб її змінити або знищити в своїх інтересах чи в інтересах інших осіб. Наприклад, результатом автоматизованого розподілу судових справ є протокол автоматизованого розподілу судової справи між суддями відповідного суду, що автоматично створюється автоматизованою системою. Доступ для коригування інформації в ньому блокується. Як тільки особа незаконно вплинула на інформацію, зазначену в конкретному протоколі, це і можна розцінювати як несанкціоновані дії. І така поведінка є нічим іншим як умисним внесенням неправдивих відомостей. А це – перший з об'єктивних проявів злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена ч. 1 ст. 376-1 КК України. Тому вказівку на третій об'єктивний прояв злочину в ч. 1 ст. 376-1 КК України потрібно вилучити¹.

Розглянуті вище зауваження і пропозиції науковців щодо третьої форми досліджуваного правопорушення є аргументованими та заслуговують на врахування під час подальшого доопрацювання тексту відповідної статті КК України.

Предметом наукової дискусії є й позиція законодавця стосовно виокремлення четвертої форми досліджуваного кримінального правопорушення – «інше втручання в роботу» автоматизованих систем. Так, коментуючи цю позицію, В. А. Козак зазначає, що інше втручання в роботу АСДС полягає у будь-якому самовільному впливі на її нормальне функціонування («зламування» пароллю; заміна, знищення, пошкодження або блокування відповідних інформаційних файлів або

¹ Осадчий В. І. Кримінально-правова охорона функціонування автоматизованих систем в органах правосуддя. *DICTUM FACTUM*. 2020. № 3 (8). С. 138.

каталогів; «забруднення» або викривлення інформації в системі; знеструмлення відповідної електромережі, що призвело до порушення безперебійної роботи АСДС, і ін.)¹. За висновком Р. І. Кирилюка, іншим втручанням у роботу автоматизованої системи документообігу є зміна режиму роботи такої системи, припинення її роботи, вплив на неї за допомогою технічних пристроїв або іншим чином, що призводить до зміни методики чи процесу обробки інформації, порушення порядку маршрутизації інформації тощо². М. І. Хавронюк також відзначає, що інше втручання в роботу АСДОС згідно зі ст. 376-1 КК визнається караним (на відміну від злочину, передбаченого ст. 361 цього Кодексу) незалежно від того, чи призвело це до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації. Злочин у цій формі є закінченим з моменту втручання в роботу АСДОС. Готування до втручання в роботу АСДОС, якщо воно вчинене шляхом створення шкідливих програмних чи технічних засобів, спеціально призначених для несанкціонованого втручання в роботу системи, потрібно кваліфікувати за ст. 361-1 КК³.

Разом з тим В. І. Осадчий зауважує, що четвертий з об'єктивних проявів злочину – інше втручання є фактично

¹ Козак В. А. Уголовная ответственность за незаконное вмешательство в работу автоматизированной системы документооборота суда: анализ основного состава преступления. *Проблемы законности*. 2013. Вып. 122. С. 172.

² Кирилук Р. І. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2013. С. 346.

³ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 11.

всеосяжним. Він може охоплювати і три перші наведені в ст. 376-1 КК України прояви. В цьому зв'язку науковець ставить під сумнів потребу конкретизації об'єктивних проявів злочину, коли останній з наведених проявів злочину є всеохоплюючим. Як зазначає В. І. Осадчий, можливо, що доцільніше в ч. 1 ст. 376-1 КК України вказати, що відповідальність передбачена за будь-яке незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, не перераховуючи конкретні прояви такого втручання. У підсумку запропоновано такий варіант нової редакції ч. 1 ст. 376-1 КК України: «Незаконні дії з відомостями, внесеними чи такими, що безпосередньо вносяться, до Єдиної судової автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної, системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах чи установах»¹.

Аналіз запропонованої редакції цієї статті КК України вказує на те, що у порівнянні з чинною редакцією пропонуване формулювання дещо звужує коло можливих суспільно небезпечних дій, що підлягають забороні згідно з цією статтею. Адже об'єктом правового захисту має бути не лише інформація (відомості), що містяться в автоматизованих системах або вносяться до таких систем, але й програмне забезпечення, яке призначено для обробки цієї інформації. Зокрема, не виключається можливість певною особою дій, спрямованих

¹ Осадчий В. І. Кримінально-правова охорона функціонування автоматизованих систем в органах правосуддя. *DICTUM FACTUM*. 2020. № 3 (8). С. 138-139.

на порушення або блокування (припинення) роботи автоматизованих систем як таких. Зважаючи на це, зазначення на «інше втручання в роботу» автоматизованих систем (як це передбачено чинною редакцією ст. 376-1 КК України) здається більш прийнятним.

Водночас слушною є думка М. І. Хавронюка, котрий стосовно виокремлення у ст. 376-1 КК України четвертої форми досліджуваного злочину зазначає таке: якщо в диспозиції ч. 1 ст. 376-1 КК перед першим словом «внесення» стоїть слово «умисне», перед другим словом «внесення» — слово «несвоєчасне», перед словом «дії» — слово «несанкціоновані», а перед словом «доступ» — «несанкціонований», тобто кожному іменнику передує прикметник, який точно характеризує зміст іменника, то слово «втручання» не має будь-якої конкретної характеристики, оскільки «інше» втручання означає будь-яке втручання: санкціоноване і несанкціоноване, законне і незаконне, умисне і неумисне тощо. Втручанням, як зазначає А. М. Ришелюк, є будь-яке проникнення до АСДОС, вчинення дій, які припиняють (повністю чи частково) роботу системи або змінюють режим її роботи¹. Але такі дії можуть бути зумовлені службовою необхідністю. Загалом, якщо службова особа має право доступу до АСДОС, то вона завжди певним чином втручається в її роботу².

З огляду на вищенаведене вбачається, що для досягнення правової визначеності стосовно цього аспекту наявне

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К., 2009. С. 986.

² Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 10.

у ст. 376-1 КК України словосполучення «інше втручання» варто замінити словосполученням «інше *протиправне* втручання».

У науковій літературі також було висловлено позицію, що ч. 1 ст. 376-1 КК за своїм змістом встановлює достатньо широкі межі кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу АСДС. З урахуванням місця цієї кримінально-правової норми в системі КК, більш обґрунтованим було б обмежити дію цієї норми лише випадками незаконного втручання в роботу АСДС *щодо об'єктивного та неупередженого розподілу справ для розгляду між суддями* шляхом внесення відповідних змін в ч. 1 ст. 376-1 КК¹.

У зв'язку з наведеним вище думається, що таке звуження об'єктивної сторони досліджуваного правопорушення навряд чи буде виправданим, оскільки здійснення розподілу справ для розгляду між суддями наразі є лише однією з багатьох функцій, що забезпечуються Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою (ст. 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). До того ж, варто враховувати наявність інших автоматизованих систем (як-то автоматизована система визначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для підготовки до розгляду і доповіді справ, автоматизована система розподілу справ (визначення члена Вищої ради правосуддя – доповідача), нормальне функціонування яких також має підлягати кримінально-правовій охороні.

¹ Козак В. А. Уголовная ответственность за незаконное вмешательство в работу автоматизированной системы документооборота суда: анализ основного состава преступления. *Проблемы законности*. 2013. Вып. 122. С. 174.

Водночас, беручи до уваги формулювання диспозиції ч. 1 ст. 376-1 КК України, слід погодитися із зауваженням В. І. Осадчого, котрий наголошує, що в ч. 1 цієї статті зазначено про втручання до Єдиної судової автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах. В назві ж цієї статті говорить про втручання в роботу автоматизованих систем в органах *та установах* системи правосуддя. Етимологічне значення термінів «орган», «установа» дещо різняться. Орган – установа, що виконує певні функції в галузі державного управління, контролю, нагляду і т. ін; організація. Установа – організація (з певним штатом службовців і адміністрацією), що відає якою-небудь галуззю (галуззями) народного господарства, торгівлі, культури, науки і працює в цій галузі (галузях); заклад, інституція. Зважаючи на це, якщо в назві ст. 376-1 КК України вказано на «Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя», то і в ч. 1 цієї статті належить зазначити, що втручання відбувається «в органах *та установах* системи правосуддя»¹.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України – формальний. Основним безпосереднім об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері правосуддя в частині визначеного

¹ Осадчий В. І. Кримінально-правова охорона функціонування автоматизованих систем в органах правосуддя. *DICTUM FACTUM*. 2020. № 3 (8). С. 137.

порядку функціонування автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Додатковим безпосереднім об'єктом є права та законні інтереси працівників суду, а також учасників судового процесу.

Предметом зазначеного кримінального правопорушення є інформація, котра вноситься до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах.

Наявні у ст. 376-1 КК України формулювання щодо об'єктивних проявів цього діяння потребують доопрацювання. Зокрема, проведене дослідження вказує на доцільність вилучення із цієї статті положень щодо такого прояву цього правопорушення, як «несанкціоновані дії з інформацією», що міститься у вищевказаних автоматизованих системах. В рамках заборони «іншого втручання в роботу» таких систем варто зробити додаткове зазначення на його *протиправності*. Водночас, з урахуванням назви ст. 376-1 КК України, у дефініції частини першої потрібно уточнити, що вказана заборона стосується й автоматизованих систем, які функціонують в *установах* системи правосуддя.

2.2. Суб'єктивні ознаки незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя

Визначення у ст. 376-1 КК України об'єктивних ознак досліджуваного кримінального правопорушення нерозривно пов'язано з одночасним зазначенням кола його суб'єктів. При цьому таке зазначення в тексті ст. 376-1 КК України також пов'язано з низкою дискусійних аспектів, які потребують окремої уваги.

Встановлення особи кримінального правопорушника та його ставлення до свого протиправного діяння має велике значення для кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення, а також обрання меж кримінальної відповідальності. При цьому згідно з ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом кримінального правопорушення вважається фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. Тобто, суб'єкт кримінального правопорушення характеризується трьома обов'язковими ознаками: а) фізична особа; б) осудна особа; в) особа, що досягла відповідного віку. Сукупність таких ознак суб'єкта кримінального правопорушення є обов'язковою для всіх кримінальних правопорушень (їх складів), передбачених Особливою частиною КК України. Традиційно у науці кримінального права суб'єкта кримінального правопорушення, що характеризується зазначеними трьома ознаками, прийнято називати загальним. Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне

правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України).

Згідно зі ст. 24 Цивільного кодексу України людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою. Деякі науковці раніше висловлювали точку зору, згідно з якою суб'єктом кримінального правопорушення пропонувалось вважати не тільки фізичну, а і юридичну особу. Однак, існування сталих принципів кримінального права примусило законодавця переосмислити цю проблему. Однією з перепон стала відсутність можливості притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності через порушення принципу особистої відповідальності, оскільки очевидним є те, що безпосередньо юридична особа не може вчинити кримінальне правопорушення. Це стосується і проблеми суб'єктивної осудності. Саме тому, сучасне кримінальне законодавство залишилось вірним своїм попередникам і визнало суб'єктом лише фізичну особу. Як зазначає Н. Г. Таран, в Україні запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб є недоцільним, адже її учасники й так притягуються до юридичної відповідальності, не порушуючи принципу індивідуалізації кримінального покарання та інших фундаментальних положень кримінального права України, що орієнтоване на кримінальну відповідальність фізичних осіб¹.

Як відзначалось вище, однією з обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення є осудність. Відповідно до ч. 1 ст. 19 КК України осудною визнається особа, яка під час

¹ Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. С. 185.

вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Неосудна особа не може бути суб'єктом кримінального правопорушення. Водночас зі змісту норм КК випливає, що суб'єктом кримінального правопорушення може бути обмежено осудна особа. Так, відповідно до ч. 1 ст. 20 КК підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними¹.

О. В. Зайцев зазначає, що обмежена осудність – це хоча й осудність, але вона має своє самостійне значення поряд із «повною осудністю» і неосудністю. Обмежена осудність та неосудність є близькими за своєю сутністю явищами, котрі пов'язує один головний аспект – відсутня або часткова здатність особи усвідомлювати зміст та суспільно небезпечні наслідки свого діяння. Подібність між формулами обмеженої осудності і неосудності полягає в тому, що: а) вони є формулами змішаного типу, тобто містять як медичні, так і юридичні критерії; б) обмежену осудність, як і неосудність, характеризує такий медичний критерій, як психічний розлад; в) у формулах неосудності й обмеженої осудності йдеться про здатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. Однак тяжкість психічного розладу у разі неосудності набагато глибша, ніж у разі обмеженої осудності. Нездатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними у разі неосудності є повною, тоді як у разі обмеженої осудності зазначені здатності

¹ Гриненко І. Ознаки суб'єкта злочину як критерії класифікацій злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 183.

в особи наявні, однак значною мірою обмежені. Ознаки відмінності між формулами обмеженої осудності і неосудності зводяться до характеру зв'язку, стику між медичним і юридичним критеріями. Відмінність обмеженої осудності від неосудності полягає в різних кримінально-правових наслідках. Обмежена осудність обґрунтовує наявність суб'єкта злочину, що разом з іншими елементами складу злочину є підставою кримінальної відповідальності¹. Звичайно, про осудність частіше за все починають вести мову в контексті встановлення складу насильницьких кримінальних правопорушень, що можна пояснити взаємозв'язком між станом «афекту» та раптовим умислом на спричинення фізичної та/або психічної шкоди. Що ж стосується протиправного діяння, передбаченого ст. 376-1 КК України, судова практика не знає випадків, в яких суб'єктом би була обмежено осудна особа.

Ще однією обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є досягнення особою відповідного віку. У науковій літературі вік суб'єкта злочину визнається класифікаційним критерієм, на підставі якого вчені виділяють різні види злочинів². Так, А. В. Савченко і О. М. Грудзур констатують, що злочини залежно від віку суб'єкта поділяються на: а) злочини, вчинені неповнолітніми; б) злочини, вчинені повнолітніми³. На думку А. А. Вознюка, залежно від віку, з якого настає

¹ Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України : монографія. Харків : Майдан. 2007. С. 140-143.

² Гриненко І. Ознаки суб'єкта злочину як критерії класифікацій злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 183.

³ Савченко А. В., Грудзур О. М. Класифікація злочинів. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 419.

кримінальна відповідальність, доцільно виділяти: а) злочини, кримінальна відповідальність за які настає з чотирнадцяти років; б) злочини, кримінальна відповідальність за які настає з шістнадцяти років¹.

Через зазначення окремих додаткових ознак, властивих фізичним особам, законодавець у деяких статтях (частинах статей) Особливої частини КК передбачив види кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом. Такими ознаками є професія, посада, громадянство, стать тощо. Наприклад, в Особливій частині КК передбачено склади злочинів, суб'єктом яких може бути виключно громадянин України, – ст. 111 КК (державна зрада). І навпаки, за ст. 114 КК (шпигунство) суб'єктом може бути виключно іноземець або особа без громадянства. У деяких кваліфікованих складах передбачено, що суб'єктом може бути лише іноземець – ч. 2 ст. 244 КК (порушення законодавства про континентальний шельф України).

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, може бути як загальний, так і спеціальний суб'єкт. Так, в ч. 1 ст. 376-1 КК України вказано, що умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в таких системах, чи інше втручання в роботу таких систем, вчинене *службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або*

¹ Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. С. 48.

іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до таких систем, – карається...

Частиною 3 ст. 18 КК України визначено, що службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

До кола службових осіб, які мають право доступу до автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, належать судді, працівники апарату органів та установ системи правосуддя, інших державних органів, яким таке право надано згідно з нормативно-правовими актами, які регламентують роботу автоматизованих систем, а також згідно з функціональними обов'язками та посадовими інструкціями.

До прикладу, Порядком ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затвердженим Рішенням Вищої рада правосуддя від 19 квітня 2018 р. № 1200/0/15-18, визначено, що повний доступ до інформаційних ресурсів Реєстру забезпечується за допомогою електронного кабінету виключно для авторизованих користувачів. Дозвіл на повний доступ до інформаційних ресурсів Реєстру надається суддям, працівникам

апаратів судів, зокрема для забезпечення видачі копій судових рішень із Реєстру згідно з вимогами цього Порядку, членом Вищої ради правосуддя та уповноваженим працівникам секретаріату Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, уповноваженим особам Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Офісу Президента України, що здійснюють підготовку матеріалів до розгляду Комісією при Президентові України у питаннях помилування, Офісу Генерального прокурора, ДСА України та її територіальних органів, працівникам адміністратора (державне підприємство «Інформаційні судові системи»). Суддям, членам Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за їх зверненнями до адміністратора надається дозвіл на повний доступ до інформаційних ресурсів Реєстру на весь час обіймання відповідної посади. Уповноваженим особам Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Офісу Президента України, що здійснюють підготовку матеріалів до розгляду Комісією при Президентові України у питаннях помилування, Офісу Генерального прокурора, ДСА України та її територіальних органів, працівникам

адміністратора надається дозвіл на повний доступ до інформаційних ресурсів Реєстру до дня його анулювання, але не довше ніж до дня звільнення такого працівника. Дозвіл на повний доступ до електронних примірників судових рішень надається та анулюється: 1) працівникам апарату суду – головою суду; 2) працівникам секретаріату Вищої ради правосуддя – її Головою; 3) працівникам секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України – її Головою; 4) уповноваженим особам ДСА України – її Головою, уповноваженим особам територіальних управлінь ДСА України – начальниками управлінь; 5) працівникам адміністратора – його керівником; 6) уповноваженим особам Національного антикорупційного бюро України – його Директором; 7) уповноваженим особам Національного агентства з питань запобігання корупції – його Головою; 8) уповноваженим особам Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів – його Головою; 9) уповноваженим особам Державного бюро розслідувань – його Директором; 10) уповноваженим особам Служби безпеки України – її Головою; 11) уповноваженим особам Національної поліції України – її Головою; 12) уповноваженим особам Державної прикордонної служби України – її Головою; 13) уповноваженим особам Офісу Президента України, що здійснюють підготовку матеріалів до розгляду Комісією при Президентові України у питаннях помилування, – Керівником Офісу Президента України; 14) уповноваженим особам Офісу Генерального прокурора – Генеральним прокурором.

«Іншими особами» в контексті ч. 1 ст. 376-1 КК України можуть бути три категорії фізичних осіб: службові особи – працівники апаратів органів та установ системи правосуддя, яким

не надано доступу до автоматизованих систем; працівники апаратів органів та установ системи правосуддя, які не є службовими особами, але яким надано доступ до автоматизованих систем (відповідно до ст. 1 Закону № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» користувачем інформації в системі є будь-яка особа, яка в установленому законом порядку отримала право доступу до інформації в системі); будь-які сторонні особи¹.

Частиною 2 ст. 376-1 КК України передбачена кримінальна відповідальність за дії, визначені частиною першою цієї статті, що вчинені за попередньою змовою групою осіб. Аналізуючи відповідне законодавче положення, А.С. Нерсесян наголошує на важливості питання встановлення суб'єктного складу даної категорії злочинів у разі співучасті загального і спеціального суб'єктів. Як було зазначено вище, загальний суб'єкт злочину може бути суб'єктом діяння, передбаченого ст. 376-1 КК України, лише за умови несанкціонованого доступу до АСДС. Умовляння особи – спеціального суб'єкта злочину до отримання конфіденційної інформації вочевидь не може розглядатись як такий несанкціонований доступ. Відповідно злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення. Спільне вчинення злочину охоплює: а) спільне виникнення умислу; б) спільне розроблення злочинного плану; в) спільне вчинення злочинних дій. Для встановлення ознак співучасті слід

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 13.

встановити, що злочин повною мірою охоплювався умислом кожного з учасників протиправного діяння. Тобто у випадку, коли, наприклад, загальний суб'єкт злочину виступає у ролі підбурювача спеціального суб'єкта – користувача АСДС – загальний суб'єкт повинен знати про рівень доступу спеціального суб'єкта (працівника суду) до АСДС, а також усвідомлювати той факт, що спеціальний суб'єкт може реально вчинити вказані дії з використанням свого паролю, а не паролю іншого користувача. Відтак саме по собі умовляння співробітника суду (іншого спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України) особою, котра не є спеціальним суб'єктом даного злочину, не являє собою спільного незаконного втручання в АСДС. При цьому особа – загальний суб'єкт, не бере жодної участі у втіленні злочинного умислу, тобто однозначно не є і не може бути співвиконавцем. Зазначене унеможливорює кваліфікацію його дій як вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб разом зі спеціальним суб'єктом. Виходячи з цього, така особа не може бути суб'єктом даного злочину, а її дії не можуть кваліфікуватись як втручання в АСДС за попередньою змовою групою осіб¹.

Коментуючи зміст ч. 2 ст. 376-1 КК України з урахуванням судової практики, Р.І. Кирилук зробив висновок, що кваліфікація за цією частиною має здійснюватися лише в тому випадку, коли будь-яку з дій, передбачених санкцією ч. 1 згаданої статті, здійснили два або більше виконавців, які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення. При

¹ Нерсесян А. С. Автоматизована система документообігу суду як об'єкт кримінально-правової охорони. *Правова держава*. 2018. Випуск 29. С. 278-280.

цьому слід пам'ятати, що у разі вчинення зазначеного злочину службовими особами, відповідальність за ч. 2 статті 376-1 КК України наставатиме лише у випадку, коли ці особи були співвиконавцями та здійснили незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду завдяки використанню свого службового становища. Лише в окремих випадках дії двох або більше осіб, які не є співвиконавцями, судова практика кваліфікує як вчинені групою осіб за попередньою змовою. Тому вчинення такого втручання службовою особою разом з іншою особою (неспеціальним суб'єктом) має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 367 КК України та відповідною частиною ст. 29 КК України залежно від ролі та функцій іншого співучасника¹.

Якщо суб'єкт, його дії, об'єкт, на який спрямовані дії такої особи, – це, так би мовити, зовнішня, об'єктивна дійсність, яка реально відбувається і яку можуть оцінити інші люди², то суб'єктивна сторона – це певною мірою відображення у вчинках конкретної людини її ставлення до таких дій, а якщо казати на більш загальному рівні – реалізація її світогляду в конкретних вчинках. Саме це має основне значення для пізнання змісту злочину, установлення меж відповідальності особи, яка його вчинила, та ін.³. Як зазначав А. А. Піонтковський, суб'єктивне ставлення будь-якої особи у вивченні злочину існує незалежно

¹ Кирилук Р. І. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2013. С. 344.

² Уголовное право Украины. *Общая и Особенная части*: учебник / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Харьков : Одиссей, 2007. С. 106.

³ Стрельцов Е. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 165.

від свідомості слідчого і судді, а процес розслідування справи є процесом пізнання об'єктивної істини – достовірного встановлення факту вини або невинуватості особи в учиненні розслідуваного діяння¹. Відсутність суб'єктивної сторони виключає тим самим і склад злочину. Таким чином, суб'єктивна сторона складу злочину – це характеристика внутрішньої сторони злочину, установлення якої дає можливість виявити психологічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків².

У науковій літературі відзначається, що саме суб'єктивна сторона складає основну частку доказової діяльності і тим самим викликає основні дискусії між сторонами в кримінальному процесі. Обов'язковою ознакою цього елементу складу кримінального правопорушення є, як відомо, вина, яка може бути виражена у формі умислу або необережності. Факультативними ознаками суб'єктивної сторони виступають мотив та мета особи при вчиненні відповідних діянь. Інколи до факультативних ознак відносять й емоційний стан винної особи. Таке розмежування на основні та факультативні ознаки в Загальній частині кримінального права показує, що найбільш важливою визнається необхідність саме загального встановлення психічного ставлення особи до вчинення суспільно небезпечного діяння та його наслідків, а більш детальне встановлення конкретної причини виникнення такого психічного стану (мотив), результату, який планує отримати така особа, учиняючи відповідні дії (ціль), стають обов'язковими тільки

¹ Пионтковский, А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1961. С. 302-303.

² Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 165.

при визначенні їх у кримінально-правових нормах Особливої частини кримінального права. Це має своє відображення і в законодавстві про кримінальну відповідальність. Так, у чинному КК України є окремий розділ V «Вина та її форми», в якому систематизовані три статті: ст. 23 «Вина», ст. 24 «Умисел і його види» і ст. 25 «Необережність та її види»¹.

Законодавець визначає, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23). У свою чергу, умисел поділяється на прямий і непрямий (ст. 24 КК), а необережність поділяється на злочинну самовпевненість та злочину недбалість (ст. 25 КК). Такі законодавчі визначення, як і вищенаведені теоретичні положення, вказують на потребу встановлювати у кожному конкретному випадку вчинення злочину психічне ставлення особи до таких дій чи наслідків від подібних дій. Але більш детальний аналіз указаних законодавчих положень виявляє, що між необхідністю встановлення ставлення до дій та наслідків від таких дій існує різниця. Наприклад, необхідність встановлення ставлення до суспільно небезпечного характеру своїх дій закріплена при визначенні прямого і непрямого умислів та злочинної самовпевненості. У той же час необхідність встановлення ставлення до суспільно небезпечних наслідків закріплена при визначенні всіх видів умислу та необережності. Така позиція законодавця свідчить про те, що, незважаючи на встановлену «рівність» у психічному ставленні винної особи щодо дії або щодо наслідків та відсутність деталізації цього залежно від конструкції складу злочину, законодавець усе ж

¹ Стрельцов Є. Л. Зазначена праця. С. 166.

таки диференціює «своє» ставлення до цих складових¹. Більш цікавим аспектом є змішана форма вини, коли особа має умисел на вчинення певних дій та необережність по відношенню до наслідків. Однак, такі кримінальні правопорушення не можна назвати розповсюдженими.

Оскільки у ст. 23 КК України визначено, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності, то таке розуміння суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення видається неприйнятним, бо складатиметься ситуація, коли одне поняття позначається декількома термінами, що є неприпустимим. Беззаперечно, вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони всіх без винятку складів кримінальних правопорушень. Відсутність вини виключає наявність суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – однієї з чотирьох обов'язкових елементів цієї юридичної конструкції. Відсутність кримінального правопорушення у разі відсутності вини підтверджується й положеннями ст. 62 Конституції України, яка передбачає, що кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли буде доведено вину особи у вчиненні злочину².

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України характеризується прямим умислом, на що міститься безпосереднє зазначення в тексті цієї статті. Разом з тим М. І. Хавронюк слушно звертає увагу на те, що порушення особою, яка відповідає за експлуатацію

¹ Там само.

² Гедз М. В. Мета злочину за кримінальним правом України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 364.

АСДОС, правил її експлуатації або порядку чи правил захисту інформації, яка в ній обробляється, через необережність, тягне відповідальність за ст. 363 КК лише в тому разі, якщо цим порушенням заподіяно значну шкоду. Якщо через необережність було несвоєчасно внесено відомості до АСДОС, відповідальність – за визначених законом умов – може настати за службову недбалість (статті 367, 425 КК). Питання про те, чи справді законодавець мав на увазі, що несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду – це умисне діяння, є спірним і потребує додаткового вивчення. Його спірність зумовлена тим, що в диспозиції ч. 1 ст. 376-1 КК слово «умисне» вжите в однині і, напевно, не має зв'язку із словосполученням «несвоєчасне внесення». Не виключено, що відповідальність за це діяння може наставати за умови його вчинення як умисно, так і через необережність. У КК зазвичай не криміналізуються випадки як умисної, так і необережної бездіяльності, яка не призвела до певних суспільно небезпечних наслідків, а загалом у світі є загальноприйнятою практикою криміналізувати бездіяльність лише в окремих чітко обґрунтованих випадках. Інше втручання в роботу АСДОС, вчинене сторонньою особою шляхом умисного масового поширення повідомлень електрозв'язку без попередньої згоди адресатів, що призвело до порушення або припинення роботи системи, може бути кваліфіковане не за ст. 363-1, а за ст. 376-1 КК – якщо умисел особи був спрямований власне на втручання в роботу АСДОС¹.

Поряд із цим Р.І. Кирилюк не погоджується з тезою про те, що лише внесення неправдивих відомостей до автоматизованої

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 13.

системи документообігу суду має здійснюватися у формі умислу, а решта дій, як-то: несвоєчасне внесення відомостей, несанкціоновані дії з інформацією, інше втручання в роботу автоматизованої системи можуть вчинятися й з іншою формою вини. На думку Р.І. Кирилюка, зазначені дії можуть здійснюватися лише з прямим умислом, оскільки тільки в цьому разі вони посягають на об'єкт злочину – здійснення правосуддя у спосіб і порядку, передбаченому Конституцією і законами України. Крім того, цей злочин містить формальний склад. В іншому випадку зазначені дії утворюватимуть службову недбалість або взагалі, за наявності відповідних обставин, що усувають злочинність діяння, не утворюють складу цього злочину¹.

Наведене вище свідчить, що чинна редакція ст. 376-1 КК України не виключає можливості її неоднозначного тлумачення при з'ясуванні питання щодо форми вини особи, яка несвоєчасно внесла відомості до автоматизованої системи або іншим чином втрутилася в роботу такої системи. Зважаючи на це, для усунення невизначеності у цьому питанні до зазначеної статті варто внести зміни, конкретизувавши, що у цих випадках йдеться про *умисне* вчинення таких дій.

Слід також звернути увагу, що для досліджуваного діяння у КК України не передбачено конкретний мотив та мету, що свідчить про те, що вони можуть бути різними.

У науковій літературі зазначається, що мотивація є важливим елементом психології особи злочинця та тісно пов'язана

¹ Кирилюк Р. І. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2013. С. 343-344.

з об'єктивними умовами соціального середовища, вона немов пронизує її основні структурні утворення: спрямованість особистості, характер, емоції, здібності, діяльність, психічні процеси та включає у себе: виникнення, формування мотиву злочинної поведінки та цілі¹. За висновком К.Є. Ігошева: «Мотив злочинної поведінки можна визначити як сформоване під впливом соціального середовища і життєвого досвіду особи спонукання, яке є внутрішньою безпосередньою причиною злочинної діяльності та виражає особистісне ставлення до того, на що спрямована злочинна діяльність»². Мотиви вчинення комп'ютерних злочинів різноманітні й частину з них можна віднести до «вічних»: жадоба, цікавість чи помста. Значне місце в цьому списку мотивів займає унікальний за своєю суттю мотив – інтелектуальна боротьба між людиною і комп'ютерною системою³.

Аналіз матеріалів, оприлюднених в Єдиному реєстрі судових рішень, вказує на те, що у більшості випадків кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України, вчиняється службовими особами з корисливих мотивів.

Зокрема, відповідно до вироку Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 11 серпня 2016 року по провадженню 1-кп/201/169/2016, особу було обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 369-2, ч. 1

¹ Ричка Д. О. Особливості кримінально-правової кваліфікації злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Держ. фіск. служба України, Ун-т держ. фіск. служби України. Ірпінь, 2019. С. 127.

² Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. Горький, 1974. С. 66.

³ Ричка Д. О. Зазначена праця. С. 130.

ст. 376-1 КК України за таких обставин: у Бабушкінському районному суді м. Дніпропетровська на посаді головного спеціаліста з інформаційних технологій працює ОСОБА_4. Відповідно до займаної посади ОСОБА_4 має повний доступ до атоматизованої системи документообігу суду «Д-3» Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська та має відповідний пароль (ключ доступу). У зв'язку із займаною посадою ОСОБА_2 мав лише доступ до електронної атоматизованої системи документообігу суду «Д-3» в частині обліку та реєстрації справ про адміністративні правопорушення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська. При цьому ОСОБА_2 будь – якого відношення до електронної атоматизованої системи документообігу суду «Д-3» в частині реєстрації та обліку цивільних справ Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська не мав. У зв'язку із викладеним ОСОБА_2 був обізнаним про роботу електронної атоматизованої системи документообігу суду «Д-3» та принцип розподілу документів, які надходили до суду. 09 грудня 2015 року громадянин ОСОБА_5 прибув до будівлі Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська, яка розташована за адресою: м. Дніпропетровськ, проспект Карла Маркса, 57. Тоді ж у вказаному суді ОСОБА_5 звернувся до секретаря Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська ОСОБА_2 з пропозицією вирішення питання про стягнення на його користь у судовому порядку з громадянина ОСОБА_6 боргу за розпискою у сумі 50000 (п'ятдесят тисяч) гривень 00 копійок. Після чого ОСОБА_2 запропонував громадянину ОСОБА_5 передати йому (ОСОБА_2.) -неправомірну вигоду – грошові кошти у сумі 25000 (двадцять п'ять тисяч) гривень 00 копійок, після чого вплине на прийняття рішення суддею Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська, тобто особу, уповноважену на виконання функцій держави, та буде

винесене рішення щодо задоволення позову ОСОБА_5 про стягнення з відповідача ОСОБА_6 боргу за розпискою у сумі 50000 (п'ятдесят тисяч) гривень 00 копійок.

11 лютого 2016 року о 12 годині 00 хвилин ОСОБА_2, діючи з корисливих мотивів, з метою отримання неправомірної вигоди від громадянина ОСОБА_5, не маючи офіційного доступу до роботи електронної автоматизованої системи документообігу суду «Д-3» з розподілу цивільних справ, шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду, вніс відомості про неможливість розподілу зареєстрованої ним же позовної заяви ОСОБА_5 про стягнення з відповідача ОСОБА_6 боргу за розпискою у сумі 50000 (п'ятдесят тисяч) гривень 00 копійок на суддів Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська окрім судді Єлісеєвої Т. Ю. Тим самим ОСОБА_2 втрутився в роботу автоматизованої системи документообігу Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська, внаслідок чого цивільна справа за позовом ОСОБА_5 до відповідача ОСОБА_6 була розподілена на суддю Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська Єлісеєву Т.Ю. 11 лютого 2016 року о 15 годині 45 хвилин у розташуванні службового кабінету № 312 будівлі Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська ОСОБА_5, за вищевказаною домовленістю передав ОСОБА_2 другу частину неправомірної вигоди у сумі 20000 (двадцять тисяч) гривень 00 копійок, а ОСОБА_2 усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, їх отримав. 11 лютого 2016 року під час проведення обшуку у службовому кабінеті №312 Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська були виявлені та вилучені кошти у сумі 20000 (двадцять тисяч) гривень 00 копійок, які ОСОБА_2

отримав від ОСОБА_5 при вищевикладених обставинах. Таким чином, 01 лютого 2016 року та 11 лютого 2016 року ОСОБА_2 отримав неправомірну вигоду від громадянина ОСОБА_5 у виді грошових коштів у 25000 (двадцять п'ять тисяч) гривень 00 копійок за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави – суддю Єлісєєву Т.Ю. в частині задоволення позову ОСОБА_5 до відповідача ОСОБА_6 про стягнення боргу за розпискою.

Окрім того, 11 лютого 2016 року ОСОБА_2 шляхом несанкціонованого доступу втрутився в роботу автоматизованої системи документообігу Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська «Д-3», внаслідок чого цивільна справа за позовом ОСОБА_5 до відповідача ОСОБА_6 була розподілена на суддю Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровськ ОСОБА_8. Умисні дії ОСОБА_2, які виразились у прийнятті пропозиції здійснити вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, за надання неправомірної вигоди для себе та у одержанні неправомірної для себе за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кваліфікуються за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України. Умисні дії ОСОБА_2, які виразилися у втручанні в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду, кваліфікуються за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 376-1 КК України¹. Таким чином, наведений приклад

¹ Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 11 серпня 2016 р. (номер провадження 1-кп/201/169/2016. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

свідчить про корисливий мотив суб'єкта кримінального правопорушення, а також фактичне вчинення ним службового протиправного діяння. Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду стало лише одним із допоміжних дій для отримання основної мети.

Загалом же, з урахуванням сутності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, вбачається, що воно може бути вчинене, зокрема, й з таких мотивів як: службовий мотив; майновий мотив, котрий полягає у прагненні завдати шкоду матеріальним благам суду; помста.

При цьому мета досліджуваного протиправного діяння може полягати як у заволодінні інформацією, як міститься в автоматизованих системах органів та установ системи правосуддя, так і зміні змісту цієї інформації.

Вчені також висловлюють думку про існування злочинів, що пов'язані з комп'ютерним вандалізмом. Серед таких злочинів названо: 1) несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК); 2) несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 КК); 3) незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК)¹. Враховуючи таку позицію, не можна виключати вірогідність вчинення досліджуваного кримінального правопорушення

¹ Доброскок А. Ю. Підстави та межі криміналізації вандалізму у сучасних умовах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 133.

через прагнення порушити автоматизовану систему суду, що буде самоціллю, тобто, без прагнення заволодіти певними відомостями чи змінити їх зміст.

Загалом же дослідження суб'єктивних ознак правопорушення, забороненого ст. 376-1 КК України, вказує на те, що підхід, застосований законодавцем при визначенні таких ознак, не позбавлений низки недоліків. Так, ще на етапі розгляду законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах», який передбачав доповнення КК статтю 376-1, Головне науково-експертне управління Верховної Ради України зауважувало: «В диспозиції ст. 376-1 йдеться про вчинення відповідних злочинних дій «службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або іншою особою шляхом несанкціонованого доступу». Таким чином, фактично суб'єктом пропонованого злочину може стати будь-яка особа, а наведене вище формулювання є зайвим і лише заплутує текст»¹.

Коментуючи зміст ст. 376-1 КК України, М. І. Хавронюк звернув увагу на те, що для випадків, коли злочин вчинюється іншою (не службовою) особою, закон також визначає спосіб його вчинення. Таким способом є несанкціонований доступ до АСДОС, тобто отримання користувачем без дозволу або згоди власника цієї системи можливості обробляти в

¹ Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» (реєстр. № 4323 від 06.04.2009). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34950

ній інформацію. Враховуючи це, можна зробити висновок, що «інші особи» вчинюють злочин, передбачений ст. 376-1 КК, у таких формах: 1) внесення неправдивих відомостей до АСДОС шляхом несанкціонованого до неї доступу; 2) несвоєчасне внесення відомостей до АСДОС шляхом несанкціонованого до неї доступу; 3) несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДОС, вчинені шляхом несанкціонованого до неї доступу; 4) інше втручання в роботу АСДОС шляхом несанкціонованого до неї доступу. У зв'язку з цим М. І. Хавронюк висловив думку, що друга з цих форм є абсурдною. Особа, якій заборонено чи в якої загалом не було доступу до АСДОС, не може нести відповідальність за несвоєчасне внесення до цієї системи відомостей, адже вона не зобов'язана вносити ці відомості. Таким чином, фактично службовою особою не може бути вчинено аналізований злочин у його четвертій формі, а іншою особою – в другій. Щодо четвертої форми зазначеного злочину, то інше втручання в роботу АСДОС, якщо воно вчинене службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, взагалі є алогізмом. Адже, як відзначалось вище, слово втручання у диспозиції ст. 376-1 КК не має будь-якої конкретної характеристики (санкціоноване і несанкціоноване, законне і незаконне, умисне і неумисне тощо), і якщо службова особа має право доступу до АСДОС, то вона завжди певним чином втручається в її роботу¹.

У рамках аналізу змісту ст. 376-1 КК України М. В. Карчевський також зауважив, що норми цієї статті передбачають однакову відповідальність за однакові дії як спеціальних, так і загальних суб'єктів. В цьому випадку

¹ Хавронюк М. І. Стаття 376-1 Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 10. С. 10.

ознаки, що характеризують спеціального суб'єкта посягання, не впливають на законодавчу оцінку суспільної небезпечності діяння¹.

Наведене вказує на неповноту сформованого уявлення законодавця про протиправне діяння, заборонене ст. 376-1 КК України. Адже, по-перше, попри формулювання дефініції ч. 1 ст. 376-1 КК окремі передбачені нею дії не можуть бути вчинені спеціальним суб'єктом (службовою особою, яка має право доступу до автоматизованих системи в органах та установах системи правосуддя). По-друге, якщо законодавець виявив бажання акцентувати увагу на такій формі протиправної діяльності, логічним було б передбачити диференційовану кримінальну відповідальність для спеціального та загального суб'єкта. Очевидним є те, що суспільна небезпека незаконного втручання в роботу автоматизованої системи службовою особою та іншою особою є об'єктивно різною, а тому має порізного каратись. Так, коли такі дії вчиняє службова особа, вона володіє необхідними знаннями, навичками та, звичайно, має мету, котра полягає у вчиненні, в першу чергу, службового правопорушення, котре, як вона має розуміти, може дестабілізувати роботу судових органів. Найбільш очевидно метою може бути бажання отримати неправомірну вигоду. Дії пересічного громадянина не можуть завдати такий міцний деструктивний вплив.

З урахуванням викладеного вище, в рамках подальшого удосконалення відповідної статті КК доцільно розмежувати

¹ Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 288-289.

протиправні дії, вчинені *службовою особою*, яка має право доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах та установах, і протиправні дії, вчинені *іншою особою*.

РОЗДІЛ 3. ПЕНАЛІЗАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ

Сутність та дієвість кримінально-правової норми визначається, зокрема, передбаченими нею санкціями. Межі кримінальної відповідальності, якої зазнає правопорушник, мають бути достатніми для його виправлення та перевиховання, і в повній мірі відповідати рівню суспільної небезпеки проти-правного діяння. Саме тому законодавець диференціював види та строки покарання за вчинення кримінальних правопо-рушень. Однак детальне вивчення окремих статей КК України наводить на думку про неповну відповідність та співмірність кримінально-правових заходів тяжкості деяких криміналь-них правопорушень. Це стосується й досліджуваного діяння, передбаченого ст. 376-1 КК України. Враховуючи вказане, до-цільно більш детально проаналізувати особливості пеналіза-ції незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя.

У рамках наукового опрацювання загальних проблем пена-лізації злочинів, Н. О. Гуторова та Ю. А. Пономаренко відзна-чають, що наукове вивчення змісту пеналізації як складової кримінально-правової політики держави почалося задовго

до того, як відповідний термін почав вживатися в літературі. Сам же термін «пеналізація» (від лат. роена – «покарання» і action – «дія», буквально: «встановлення караності») спочатку з'явився в кримінологічних дослідженнях для позначення процесу і результату визначення караності злочинів. У кримінально-правових дослідженнях він почав уживатися з кінця 70-х – початку 80-х років ХХ ст., однак ним позначалися різні за обсягом поняття¹.

Висловлені у науковій літературі позиції стосовно розуміння поняття пеналізації характеризуються певними відмінностями. Зокрема, під пеналізацією розуміють: 1) синтетичний процес, який складається з нормативного визначення характеру караності діянь та практики призначення покарання за конкретний злочин²; 2) процес визначення характеру караності діянь, а також їх фактичну караність, тобто процес призначення кримінального покарання в судовій практиці; 3) кількісну сторону криміналізації, її показник, мірило; 4) визначення меж караності злочинів, тобто встановлення в кримінальному законі видів та обсягу покарань за злочини тощо³.

З урахуванням певних розбіжностей у наведених наукових підходах щодо розуміння поняття «пеналізація», в рамках

¹ Гуторова Н. О., Пономаренко Ю. А. Пеналізація злочинів як напрямок кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. Вип. 1. С. 32.

² Кос О. Д. Завдання та роль політики у сфері боротьби зі злочинністю як напрямку діяльності держави. *Право і суспільство*. 2009. №5. С. 101.

³ Ванчак М. Л. Поняття кримінальної законотворчості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2011. №2. С. 264; Павлик Л. В. Співвідношення диференціації кримінальної відповідальності з індивідуалізацією, криміналізацією та пеналізацією. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2011. №2. С. 323.

цього дослідження за основу береться підхід, за яким пеналізація розглядається як напрям кримінально-правової політики, котрий полягає у встановленні меж кримінальної відповідальності та покарання, співрозмірних із суспільною небезпекою кримінального правопорушення, достатніх для виправлення правопорушника, захисту суспільства та держави від протиправних посягань¹.

Характеризуючи поняття пеналізації як напрям (складову частину) кримінально-правової політики, Н. О. Гуторова та Ю. А. Пономаренко обумовлюють, що пеналізація кримінальних правопорушень має спільні та відмінні риси з іншими її напрямками (складовими частинами). Інакше кажучи, кримінально-правова політика та пеналізація кримінальних правопорушень співвідносяться, з одного боку, як ціле і частина (бо пеналізація є лише одним з елементів кримінально-правової політики), а з іншого – як внутрішній зміст і зовнішня форма його вираження (оскільки в пеналізації виражаються ті принципи, на яких здійснюється, і ті завдання, які переслідує кримінально-правова політика). Проте в будь-якому разі пеналізація кримінальних правопорушень є більш вузьким, спеціальним поняттям, похідним від поняття кримінально-правової політики; характеристики останньої повинні визначати характеристики першої, а не навпаки².

Встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях є складовою процесу законотворчості взагалі

¹ Гуторова Н. О., Пономаренко Ю. А. Пеналізація злочинів як напрям кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. Вип. 1. С. 32.

² Гуторова Н. О., Пономаренко Ю. А. Зазначена праця. С. 33.

та створення, зміни або скасування кримінально-правових норм. Однак уже неодноразово стверджувалось, що визначення процесів, які обумовлюють встановлення (збереження, удосконалення) закону про кримінальну відповідальність, у тому числі у сфері встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях, становить певні труднощі не тільки для законодавця, але й для представників науки кримінального права. Загалом ці процеси пов'язують з напрямками реалізації кримінально-правової політики¹. Наприклад, знаний фахівець у галузі протидії та запобігання злочинності О. М. Литвак до спеціальних напрямів кримінально-правової політики відносив зокрема такі, як: 1) декриміналізація діянь, що раніше визнавалися злочинами; 2) криміналізація діянь, що раніше не вважалися злочинами; 3) депеналізація покарання, тобто відміна окремих видів покарань або пом'якшення суворості покарань за деякі види злочинів тощо; 4) пеналізація, тобто встановлення суворіших покарань, або посилення суворості покарань, або відміна менш суворих видів покарань; 5) зміна й уточнення норм Загальної і Особливої частин кримінального законодавства, а в КК України – ще й зміна (порівняно з УК УРСР 1960 р.) його структури; 6) боротьба з організованою злочинністю і корупцією². Наведена позиція вченого ще раз вказує на правильність підходу, за яким пеналізація розглядається як складова кримінально-правової політики держави.

¹ Назимко Є. С. Загальний огляд політико-правових процесів установлення міри покарання в кримінально-правових санкціях. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 69.

² Литвак О. М. Про кримінальну або криминологічну політику. *Юридичний вісник Одеської нац. юрид. акад.* 2000. № 2. С. 94.

Як відзначає О. О. Книженко, процес пеналізації кримінальних правопорушень нерозривно пов'язаний із процесом встановлення кримінально-правових санкцій. Останній полягає насамперед у тому, що санкція є формальним відображенням процесу пеналізації. Процес визначення характеру караності діянь законодавцем і процес призначення покарання в судовій практиці можна розглядати як етапи пеналізації, що йдуть один за одним¹. При цьому у науці кримінального права є декілька позицій щодо визначення поняття «санкція». Зокрема, під санкцією розуміють частину статті кримінального закону, яка містить вказівку на вид та розмір покарання. Подібну позицію обстоюють Т. А. Денисова та Ю. В. Філей, вказуючи, що санкція – це обов'язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння². Ця позиція, незважаючи на те, що вона здебільшого викладається в підручниках із Загальної частини кримінального права, викликає заперечення. По-перше, у законі про кримінальну відповідальність наслідки кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили злочин, не можна ототожнювати лише з покаранням, оскільки особу можуть засудити без призначення покарання або ж звільнити її від відбування призначеного покарання з випробуванням. По-друге, ці негативні наслідки для винного містяться в нормах

¹ Книженко О. О. Пеналізація кримінальних правопорушень: перспективи вдосконалення. *Право України*. 2013. № 7. С. 291-297.

² Денисова Т. А. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : монографія / Т. А. Денисова, Ю. В. Філей. К. : Центр учб. л-ри, 2008. С. 42.

Загальної частини Кримінального кодексу. На підставі проведеного аналізу різних позицій щодо визначення санкцій у кримінальному праві О. О. Книженко вважає за доцільне виділяти санкцію статті закону про кримінальному відповідальність (такий підхід у визначенні санкцій є найбільш поширеним при написанні підручників, навчальних посібників з кримінального права), а також санкцію кримінально-правової норми, під якою слід розуміти захід державного впливу, головним чином у формі примусу, який застосовується до особи, яка вчинила злочин, або до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, однак через малолітній вік або неосудність не може бути визнана суб'єктом злочину¹.

Поряд із цим О. О. Книженко слушно вказує, що між кримінально-правовими санкціями та покараннями не можна поставити знак рівності. Санкції є набагато ширшою категорією, ніж покарання, ними охоплюються не лише покарання та інші форми реалізації кримінальної відповідальності, а й ті заходи впливу, які застосовуються у зв'язку із вчиненням суспільно небезпечного діяння, а тому вони передбачені у кримінальному законодавстві й застосовуються до осіб, які їх вчинили (наприклад, примусові заходи медичного характеру)².

За вчинення протиправного діяння, забороненого ч. 1 ст. 376-1 КК України, законодавцем передбачено покарання у виді штрафу від шестисот до тисячі неоподатковуваних

¹ Книженко О. О. Поняття санкцій у кримінальному праві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 79-84.

² Книженко О. О. Конструювання кримінально-правових санкцій: прийоми та правила юридичної техніки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4(1). С. 51.

мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк від двох до п'яти років, або позбавлення волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років. В ч. 2 цієї статті передбачено обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

Отже, встановлена ст. 376-1 КК України санкція є альтернативною – передбачає різні види покарань, кожне з яких може бути застосовано лише як самостійне, на що вказує вживаний законодавцем сполучник «або». Також вона є відносно визначеною, оскільки допускає варіацією одного й того самого покарання в певних межах.

В цьому контексті заслуговує на увагу думка науковців, які наголошують на тому, що межі покарання, визначені у деяких статтях КК, є настільки широкими, що з однієї межі не видно протилежної, та такі широкі межі в санкціях цих статей призводять до того, що покарання за злочин встановлює не законодавець, а суд, а отже, не можна вважати виправданим такий широкий простір для судового розгляду – його слід обмежити, встановивши інтервал між нижчою та верхньою межею санкції у розмірі 2-3 роки позбавлення волі¹. Встановлюючи відповідну санкцію, законодавець повинен визначити її межі так, щоб у суду при визначенні покарання був певний простір для вибору заходів кримінально-правового впливу, проте такий, щоб не породжувати суб'єктивізм. Диференціацією

¹ Воробей П. А., Коржанський М. Й., Щупаковський В. М. Завдання і дія кримінального закону. К. 1997. С. 126-127.

у кримінальному праві, на думку О.О. Книженко, є процес, здійснюваний законодавцем, який полягає в розподілі заходів кримінально-правового впливу залежно від певних обставин (типової суспільної небезпечності діяння) й покликаний досягти її індивідуалізації, цілей кримінально-правового впливу та реалізувати принципи кримінального права¹. При цьому оцінюючи ту чи іншу кримінально-правову санкцію, належить виходити не лише з того, яких результатів з її допомогою досягає держава у боротьбі зі злочинністю, однак, враховувати наскільки вона відповідає принципам гуманізму та справедливості. При встановленні кримінально-правових санкцій слід враховувати соціально-політичні, морально-етичні та правові наслідки застосування покарання. Аксіологічна оцінка санкції повинна відповідати рівню соціальної значущості тих благ та свобод яких позбавлено засудженого².

Аналіз вироків, оприлюднених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, дозволяє констатувати, що у справах щодо правопорушень, передбачених ст. 376-1 КК України, суди призначали такі покарання, як:

штраф у розмірі 600 (шестиста) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 10200 (десять тисяч двісті) грн., з позбавленням права обіймати певні посади, де необхідний доступ до електронної автоматизованої системи документообігу суду «Д-3», строком на 1 (один) рік³;

¹ Книженко О. О. Санкції у кримінальному праві : монографія. Харків: НикаНова, 2011. С. 267.

² Книженко О. О. Вплив кваліфікуючих ознак на межі кримінально-правової санкції. *Право і Безпека*. 2005. Т. 4, № 4. С. 75.

³ Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 13 травня 2019 р. у справі № 755/38/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

штраф в розмірі 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 17 000 гривень 00 копійок з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державних та комунальних підприємствах, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій та виконувати функції представника влади строком на 1 рік¹;

штраф в розмірі 1000 (одна тисяча) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з позбавленням права обіймати посади в усіх судах України, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на строк 1 рік²;

штраф у розмірі 1000 (однієї тисячі) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах та органах судової влади строком на 2 (два) роки³;

основне покарання у виді обмеження волі на строк 2 (два) роки, та додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати посади в органах судової влади та займатись діяльністю, пов'язаною з використанням автоматизованих систем документообігу, на строк 2 (два) роки⁴.

¹ Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 20 березня 2019 р. у справі № 352/2020/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

² Вирок Подільського районного суду м. Києва від 12 грудня 2018 р. у справі № 758/14826/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

³ Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 8 вересня 2017 р. у справі № 463/1672/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

⁴ Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 11 серпня 2016 р. (номер провадження 1-кп/201/169/2016. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

Разом з тим в рамках аналізу законодавчого підходу до пеналізації досліджуваного кримінального правопорушення вбачається низка дискусійних аспектів. Зокрема, розглядаючи питання санкцій, передбачених ст. 376-1 КК України, варто звернути увагу на те, що за схоже діяння, заборонене ст. 376 КК України («Втручання в діяльність судових органів»), передбачено штраф від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або арешт на строк до шести місяців (ч. 1), а також позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або арешт на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до трьох років.

Обидва правопорушення, заборонені ст. 376 та 376-1 КК України посягають на безособистісну сферу суспільних відносин. Останні ж виявляють здатність до повного відновлення внаслідок притягнення особи до відповідальності, якщо, звичайно, вони не пов'язані зі шкодою, що спричинена злочинном, запобіганню якому перешкодило втручання в діяльність судових органів (ч. 2 ст. 376 КК України). Зважаючи на цю обставину, та враховуючи необхідність дотримання принципів соціальної та етичної обумовленості покарання, Г.Є. Бершов дійшов висновку про недоцільність закріплення у санкції ч. 1 ст. 376 КК України покарання у виді позбавлення волі. Натомість, на думку цього дослідника, пріоритет має віддаватися покаранням, що обмежують майнові права засуджених. Саме позбавлення майнового характеру найбільшою мірою корелює з корисливо-егоїстичною мотивацією втручання в діяльність судових органів: встановлює паритет державного реагування на суспільно

небезпечну поведінку, забезпечує дотримання принципу домірності покарання¹.

Продовжуючи дослідження, Г.Є. Бершов відзначає, що гіпотетично можливо припустити ситуацію вчинення означеного злочину особою зі стійкою антисуспільною установкою. Застосування до такої особи покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, може обумовити повторне вчинення нею злочину та перешкодити відправлянню правосуддя, виконанню інших службових обов'язків суддею, тобто реалізувати свій умисел й досягти бажаної мети. Через це є потреба у передбаченні в санкції ч. 1 ст. 376 КК України покарання, пов'язаного з нетривалою ізоляцією від суспільства особи, яка вчинила злочин. На вирішення цього завдання націлений такий вид покарань, як арешт, який, у відповідності до ч. 1 ст. 60 КК України, полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців².

Наведені вище судження є обґрунтованими і за аналогією їх варто врахувати й при вирішенні питання щодо встановлення санкцій за правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 376-1 КК України. Водночас слід взяти до уваги, що законодавець застосував неоднозначний підхід до встановлення покарання за майже аналогічні діяння, передбачені статтями 376 та 376-1 КК України. Так, якщо за звичайне втручання в діяльність судових органів передбачено лише арешт, то за незаконне посягання на автоматизовану систему документообігу суду вже допускається можливість застосування до правопорушника

¹ Бершов Г. Є. Покарання за втручання у діяльність судових органів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (1). С. 86.

² Бершов Г. Є. Зазначена праця. С. 86.

покарання у виді позбавлення волі на певний строк, що не в повній мірі відповідає принципам сучасного кримінального законодавства. Можна припустити, що застосований наразі підхід законодавець обумовлював більшим ступенем суспільної небезпеки особи, котра вчиняє свого роду службове кримінальне правопорушення, оскільки ч. 1 ст. 376-1 передбачає не тільки загального (як у випадку ст. 376 КК України), а і спеціального суб'єкта. Втім, тимчасової «шокової» ізоляції у вигляді арешту з позбавленням права обіймати певні посади та займатись певною діяльністю було б достатньо за вчинення такого роду правопорушення. Здебільшого позбавлення волі призначається тоді, коли шкода, завдана кримінальним правопорушенням, або взагалі не може бути відшкодована, або лише частково. У випадку з незаконним втручанням в роботу автоматизованої системи в органах правосуддя не можна стверджувати, що суспільна небезпека цього діяння настільки значна, що особа, яка його вчинила, має бути ізольована. У цьому контексті також необхідно пам'ятати, що вплив співкамерників, обмін кримінальним досвідом може стати деструктивним чинником, через що девіації в поведінці правопорушника лише еволюціонуватимуть, він сам не усвідомить власних помилок, а стане більш «освіченим»¹.

Г. Є. Бершов також звернув увагу на досить низькі межі покарань у виді штрафу – до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – у санкції ч. 1 ст. 376 КК України. У грошовому виразі, з урахуванням положень ст. 5 підрозділу 1

¹ Назимко Є. С., Щербіна А. В. Пеналізація незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в Україні. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. 2021. № 2. С. 157.

«Особливості справляння податку на доходи фізичних осіб» розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, зазначена максимальна межа становить 850 грн. Для порівняння: а) за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду передбачене покарання у виді штрафу розміром від шестисот (10 200 грн) до тисячі (17 000 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 376-1 КК України); б) порушення правил порушення вимог законодавства щодо встановлення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв (ст. 122-5 КУпАП) тягне за собою накладення штрафу від двох тисяч п'ятисот (42 500 грн) до трьох тисяч (51 000 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Важко пояснити, чому законодавець передбачив більш сувору відповідальність: а) за втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, аніж за вплив на суддю – реального носія судової влади; б) за суспільно шкідливе діяння аніж за суспільно небезпечне. Таких прикладів непослідовності в питаннях пеналізації, на жаль, багато. Вочевидь, кримінально-правова політика взагалі й у частині пеналізації зокрема має підпорядковуватися єдиному стратегічному напрямку, здійснюватись на засадах системності, науковості та послідовності. Також очевидно й те, що розмір штрафу за втручання в діяльність судових органів потрібно збільшувати¹. Є підстави погодитися з останньою тезою, оскільки виходячи із санкцій ст. 376 та ст. 376-1 КК України складається враження, що більш суспільно небезпечним законодавець вважає посягання на роботу автоматизованої системи, а не на людину/

¹ Бершов Г. Є. Зазначена праця. С. 86.

людей. Водночас вбачається, що розмір штрафу, передбачений щодо ч. 1 ст. 376-1 КК України, є необґрунтовано завищеним, оскільки рівень суспільної небезпеки цього діяння не відповідає сумі такого штрафу.

В контексті порушеного питання викликає інтерес думка М.В. Карчевського, котрий звернув увагу на те, що санкції ч. 12 ст. 158, ч. 2 ст. 376-1 та ч. 2 ст. 361 є практично однаковими. Так само близькими є санкції, передбачені в КК за вчинення відповідних некваліфікованих посягань (ч. 11 ст. 158, ч. 1 ст. 376-1, ч. 1 ст. 361). Тобто законодавча оцінка суспільної небезпечності як простого, так і кваліфікованого отримання незаконного доступу до будь-якої комп'ютерної інформації (ст. 361) практично ідентична оцінці незаконного ознайомлення з інформацією, що обробляється в Державному реєстрі виборців (чч. 11, 12 ст. 158) або в автоматизованій системі документообігу суду (ст. 376-1). Тому виникає питання доцільності створення певних спеціальних норм за умови практичної ідентичності їх санкцій загальній нормі¹.

Цікавим аспектом є вказівка законодавця на те, що основне покарання за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України об'єднується з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років. Така позиція є не в повній мірі виваженою, оскільки, як відзначалось вище, суб'єктом досліджуваного правопорушення може бути не тільки службова особа, яка має право доступу до автоматизованої системи

¹ Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 279.

в органах правосуддя, а і будь-яка інша фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку та вчинює злочин шляхом несанкціонованого доступу до цієї системи. В цьому контексті здається недоцільним позбавляти права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю особу, яка не має відношення до суду, оскільки це матиме «нульовий» виховний ефект¹.

Співставляючи підходи, застосовані законодавцем при формулюванні дефініцій ст. 376-1 КК України та інших статей Особливої частини, слід також відзначити, що наразі при визначенні складу низки кримінальних правопорушень вчинення їх службовою особою визнано однією з кваліфікуючих ознак, що в свою чергу є підставою для встановлення більш жорстких санкцій. Наприклад, це стосується визначення складу кримінальних правопорушень в ч. 2 ст. 158 («Надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або інше несанкціоноване втручання в роботу Державного реєстру виборців»), ч. 2 ст. 158-1 («Незаконне знищення або пошкодження виборчої документації або документації референдуму»), ч. 2 ст. 162 («Порушення недоторканості житла»), ч. 2 ст. 205-1 («Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців») та багатьох інших статтях. З урахуванням цього, незастосування такого підходу при визначенні складу правопорушення за ст. 367-1 КК України є нелогічним.

¹ Назимко Є. С., Щербіна А. В. Пеналізація незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду в Україні. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. 2021. № 2. С. 157.

Таким чином, можна дійти висновку про доцільність диференціації кримінально-правового впливу за вчинення досліджуваного суспільно небезпечного діяння в залежності від суб'єкта. Службова особа, яка має право доступу до автоматизованої системи в органах (установах) системи правосуддя має нести більш серйозну кримінальну відповідальність, оскільки вона зобов'язана реалізовувати покладений на неї обов'язок, який полягає у підтриманні та сприянні нормальному функціонуванню автоматизованої системи в органах правосуддя. Враховуючи те, що така особа своїми діями підриває авторитет органів судової влади, має схильність користуватись службовим становищем, усвідомлюючи та бажаючи настання негативних наслідків, вона є більш суспільно небезпечною, а тому щодо такої особи має застосовуватись більш жорстке покарання.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження питань щодо кримінально-правової характеристики правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України «Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя», можна зробити такі висновки:

1. Соціальна обумовленість криміналізації незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя ґрунтується на таких підставах: 1) відсутність інших ефективних засобів протидії такому втручання, окрім кримінально-правової заборони; 2) необхідність кримінально-правової гарантії дотримання принципу верховенства права та належного здійснення правосуддя; 3) високий рівень суспільної небезпеки зазначеного діяння; 4) потреба удосконалення судової системи в контексті її реформування; 5) приведення судової системи України до європейських та міжнародних стандартів у сфері судочинства.

2. Для забезпечення повноцінної дії норм статті 376-1 КК України, які забороняють *незаконне* втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, необхідно усунути прогалини законодавства, яке регламентує порядок доступу до таких систем і їх використання. Зокрема,

існує нагальна потреба затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, з прийняттям якого Положення про автоматизовану систему документообігу суду та Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень мають бути визнані такими, що втратили чинність. Водночас додаткового опрацювання потребують й нормативно-правові акти, які визначають правовий режим інших автоматизованих систем, що функціонують в органах та установах системи правосуддя.

3. Склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України – формальний. Основним безпосереднім об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері правосуддя в частині визначеного порядку функціонування автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Додатковим безпосереднім об'єктом є права та законні інтереси працівників суду, а також учасників судового процесу. Предметом зазначеного кримінального правопорушення є інформація, котра вноситься до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, інших органах та установах системи правосуддя.

4. Наявні у ст. 376-1 КК України формулювання щодо об'єктивних проявів цього діяння потребують доопрацювання. Зокрема, проведене дослідження вказує на доцільність вилучення із цієї статті положень щодо такого прояву цього правопорушення, як «несанкціоновані дії з інформацією», що міститься у вищевказаних автоматизованих системах. В рамках заборони «іншого втручання в роботу» таких систем

варто зробити додаткове зазначення на його *протиправності*. Водночас, з урахуванням назви ст. 376-1 КК України, у дефініції частини першої потрібно уточнити, що вказана заборона стосується й автоматизованих систем, які функціонують в *установах* системи правосуддя.

5. Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, може бути як спеціальним (службова особа), так і загальним (інша особа). При цьому чинна редакція ст. 376-1 КК України не виключає можливості її неоднозначного тлумачення при з'ясуванні питання щодо форми вини особи, яка несвоєчасно внесла відомості до автоматизованої системи або іншим чином втрутилася в роботу такої системи. Зважаючи на це, для усунення невизначеності у цьому питанні варто конкретизувати, що у цих випадках йдеться про *умисне* вчинення таких дій.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 КК України може бути вчинене, зокрема, з таких мотивів як: 1) корисливий мотив; 2) службовий мотив; 3) майновий мотив, котрий полягає у прагненні завдати шкоду матеріальним благам суду; 4) помста. Мета цього протиправного діяння може полягати як у заволодінні інформацією, що зберігається в автоматизованих системах, та зміні її змісту, так і бути пов'язана зі службовою залежністю, прагненням самоствердитись, здійснити вандалізм, тощо.

В рамках удосконалення підходу до законодавчого закріплення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України, доцільно розмежувати протиправні дії, вчинені *службовою особою*, яка має право доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді

правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах та установах, і проти-правні дії, вчинені *іншою особою*.

б. Види покарань, передбачених за незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, є не в повній мірі ефективними та не відповідають рівню суспільної небезпеки цього діяння. Наразі одним із дієвих способів вирішення такої ситуації може стати диференціація кримінальної відповідальності в залежності від виду суб'єкта, який вчинив протиправне діяння (загальний або спеціальний). Службова особа, яка має право доступу до автоматизованої системи в органах (установах) системи правосуддя, має нести більш серйозну кримінальну відповідальність, оскільки вона зобов'язана реалізовувати покладений на неї обов'язок, який полягає у підтриманні та сприянні нормальному функціонуванню автоматизованої системи в органах правосуддя.

7. З урахуванням наведених вище висновків, статтю 376-1 КК України пропонується викласти в такій редакції:

«Стаття 376-1. Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя

1. Умисне внесення неправдивих відомостей до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах та установах, чи інше умисне протиправне втручання в роботу таких систем

караються штрафом до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені службовою особою, яка має право доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах та установах, а так само умисне несвоєчасне внесення такою особою відомостей до цієї системи

караються штрафом від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років».

Практична реалізація вищенаведених пропозицій сприятиме удосконаленню механізму кримінально-правової протидії незаконному втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя.

Наукове видання

**ЩЕРБИНА АРТЕМ ВАЛЕНТИНОВИЧ,
НАЗИМКО ЄГОР СЕРГІЙОВИЧ,
ЗАХАРЧЕНКО АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ**

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО
ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ
АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ
В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ
СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ**

Монографія

*Підготовлено до друку ВД «Дакор»
Друкується в авторській редакції*

Підписано до друку 04.07.2022. Гарнітура Cambria. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 6,95. Обкл.-вид. арк. 6,46. Наклад 100 прим.

ТОВ «ВД «Дакор»

Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012

☎ (044) 461-85-06; ✉ vd_dakor@ukr.net 🌐 www.dakor.kiev.ua

📍 04073, м. Київ, просп. Степана Бандери, 8